

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ: ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΔΗΜΟΣΙΩΝ
ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
«ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΣΟΥΛΤΑΝΑ

ΑΜ: M011622004

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: κ. ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ

ΒΟΛΟΣ 2025

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματοποιήθηκε υπό την επίβλεψη του καθηγητή κ. Ζουμπουλάκη Μιχαήλ. Τον ευχαριστώ θερμά για την προθυμία του να αναλάβει το ρόλο του επιβλέποντος καθηγητή και για την αμέριστη βοήθεια που μου παρείχε καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας.

Επίσης ευχαριστώ όλους τους διδάσκοντες του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών στην «Εφαρμοσμένη Οικονομική» για τις πολύτιμες γνώσεις που μας προσέφεραν στην διάρκεια των σπουδών στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Ακόμη θα ήθελα να ευχαριστήσω και τα μέλη της εξεταστικής επιτροπής της εργασίας μου, για το ενδιαφέρον που έδειξαν για την μελέτη και αξιολόγησή της.

Τέλος, ευχαριστώ την οικογένειά μου για την διαρκή υποστήριξη και συμπαράστασή της, όπου με βοήθησαν στην επιτυχή ολοκλήρωση των σπουδών μου στο ΠΜΣ.

**ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΤΗΣ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ**

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Αθανασίου Σουλτάνα, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Δημογραφικές εξελίξεις και ανάπτυξη» αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή / και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Η ΔΗΛΟΥΣΑ

Αθανασίου Σουλτάνα

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη.....	6
Abstract.....	7
Εισαγωγή.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο	11
Θεωρία της Δημογραφίας – Ιστορική Αναδρομή.....	11
1.1 Θεωρία πληθυσμού του Thomas Robert Malthus.....	13
1.2 Θεωρία της δημογραφικής μετάβασης.....	15
1.3 Υπογεννητικότητα.....	17
1.4 Η Θνησιμότητα και οι Επιπτώσεις της στο Δημογραφικό Πρόβλημα.....	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο	27
Επίδραση των δημογραφικών εξελίξεων στην άμυνα και στην παιδεία.....	27
2.1 Η Άμυνα της χώρας και η δημογραφία.....	28
2.2 Το προσωπικό των Ενόπλων Δυνάμεων.....	29
2.3 Δημιουργία της στρατιωτικής οικογένειας.....	30
2.3.1 Χαρακτηριστικά της στρατιωτικής οικογένειας.....	32
2.3.2 Προκλήσεις και ανταμοιβές.....	32
2.4 Μείωση των πολυτέκνων.....	33
2.5 Μείωση των σχολείων υποχρεωτικής εκπαίδευσης.....	35
2.6 Δημογραφική γήρανση.....	38
2.7 Εσωτερική Μετανάστευση.....	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο	48
Οικονομικές επιπτώσεις των δημογραφικών εξελίξεων.....	49
3.1 Σύνθεση της αγοράς εργασίας.....	49
3.2 Το εργατικό δυναμικό.....	52
3.3 Η Ανεργία.....	53

3.4 Η επίδραση της δημογραφίας στην κοινωνική ευημερία.....	55
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο	58
Κοινωνικές επιπτώσεις των δημογραφικών μεταβολών.....	58
4.1 Αλλαγή ηθικών και κοινωνικών αξιών.....	58
4.2 Υγεία και περίθαλψη.....	59
4.3 Συνταξιοδοτικό σύστημα.....	62
4.4 Εκπαιδευτικό σύστημα.....	65
4.5 Οικογενειακές πολιτικές.....	67
4.6 Διαζύγια και επιπτώσεις στο δημογραφικό.....	69
4.7 Ψυχολογικές επιπτώσεις.....	70
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο	72
Συμπεράσματα – Προτάσεις.....	72
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	74
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	80

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία αναλύει τις δημογραφικές εξελίξεις καθώς και την επίδρασή τους στην οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδος, προσφέροντας μια εμπειριστατωμένη βιβλιογραφική ανασκόπηση που συνδυάζει θεωρητικές προσεγγίσεις με πραγματικά δεδομένα της χώρας μας. Επιπλέον, διερευνά την μείωση του πληθυσμού και την γήρανση αυτού, όπως επίσης και τον τρόπο με τον οποίο αυτές οι τάσεις αλληλοεπιδρούν με τις οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις.

Αρχικά, γίνεται αναφορά στην κλασσική θεωρία του Thomas R. Malthus και την Θεωρία της Δημογραφικής Μετάβασης, οι οποίες παρέχουν ένα θεωρητικό πλαίσιο για την κατανόηση των διαρθρωτικών αλλαγών στη δημογραφία και την οικονομία. Στη συνέχεια, η εργασία αναλύει τη σύνθετη σχέση μεταξύ της δημογραφικής δυναμικής και των οικονομικών επιπτώσεων, αλλά και τις προκλήσεις που προκύπτουν από τη δημογραφική γήρανση, όπως οι πιέσεις στην αγορά εργασίας, το σύστημα υγειονομικής περίθαλψης, το συνταξιοδοτικό, την εκπαίδευση, την άμυνα και την εσωτερική μετανάστευση.

Πέραν αυτών, εξετάζονται οι κοινωνικές επιπτώσεις της δημογραφικής ανάπτυξης, τονίζοντας την ανάγκη για πολιτικές που να υποστηρίζουν τις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού και να προάγουν την κοινωνική συνοχή.

Τέλος, η εργασία επισημαίνει την ανάγκη να διασφαλιστεί η βιωσιμότητα της ανάπτυξης στο πλαίσιο των δημογραφικών προκλήσεων. Οι προτάσεις που προκύπτουν από την ανασκόπηση υποδεικνύουν ότι η αξιοποίηση των δημογραφικών δυνατοτήτων μπορεί να λειτουργήσει ως καταλύτης για την οικονομική και κοινωνική ευημερία.

Αυτή η ανασκόπηση παρέχει πολύτιμες γνώσεις και προτάσεις για ερευνητές, υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και κοινωνικούς επιστήμονες που ενδιαφέρονται για τη σύνθετη σχέση μεταξύ πληθυσμού και ανάπτυξης, ενισχύοντας την κατανόηση των προκλήσεων που φέρνει ο 21ος αιώνας.

Λέξεις κλειδιά: Δημογραφικό, Υπογεννητικότητα, Θνησιμότητα, Εσωτερική μετανάστευση, Άμυνα, Ανάπτυξη.

Abstract

This thesis analyzes the demographic evolution and its impact on the financial development of Greece, providing a sufficient literature review that combines theoretical approaches on the subject along with actual data from our country. Furthermore, it examines the decrease and the aging of the population, as well as the way that these factors interact with the financial and social components of the country.

Initially, the classical theory of Thomas R. Malthus and the Demographic Transition theory are mentioned, which provide a theoretical framework for the comprehension of the structural changes in the demography and the economy. Then, the thesis analyzes the complex relationship between demographic dynamics and the financial impacts, as well as the challenges derived from demographic aging, such as the pressure on the job market, the healthcare system, the pension system, the education, the national defense, and the internal migration.

Furthermore, the social impact of demographic evolution is examined, while highlighting the need for policies that support the sensitive groups of the population and promote social cohesion.

Finally, in the present thesis, the need to ensure the sustainability of development in the context of demographic challenges is mentioned. The suggestions derived from the study indicate that the utilization of demographic capabilities can play a catalytic role in financial and social prosperity.

This study provides valuable knowledge and suggestions for researchers, policy makers and social scientists who are interested in the complex relationship between population and development, thus enhancing the comprehension of the challenges of the 21st century.

Keywords: Demographic problem, Subfertility, Mortality, Internal migration, National defense, Development.

Εισαγωγή

Αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η αποτύπωση των δημογραφικών μεταβολών και προοπτικών, η μελέτη της επίδρασης των δημογραφικών εξελίξεων στην οικονομία της χώρας, ενώ ιδιαίτερη έμφαση δίνεται και στις ηλικιακές αλλαγές οι οποίες συμβαίνουν στον πληθυσμό, δηλαδή στη σύνθεση του πληθυσμού και στην γήρανση που προκύπτει. Το ισοζύγιο γεννήσεων - θανάτων τα τελευταία χρόνια είναι με αρνητικό πρόσημο (οι γεννήσεις λιγότερες από τους θανάτους). Σε αυτό παίζουν ρόλο η υπογεννητικότητα, καθώς και η αύξηση του προσδόκιμου της ζωής. Ακόμη, ρόλο διαδραματίζουν στο πληθυσμιακό ισοζύγιο και οι ροές των μεταναστών.

Οι δημογραφικές εξελίξεις αποτελούν έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες που διαμορφώνουν την κοινωνική, οικονομική και πολιτική πραγματικότητα μιας χώρας. Οι αλλαγές στον πληθυσμό, όπως η γέννηση, ο θάνατος, η μετανάστευση και η γήρανση, επηρεάζουν άμεσα την ανάπτυξη, την απασχόληση, τις υποδομές και τις κοινωνικές υπηρεσίες. Η ελάττωση των ποσοστών γονιμότητας στις οικονομικά αναπτυγμένες χώρες είναι ένα φαινόμενο που έχει απασχολήσει τους κοινωνιολόγους, τους οικονομολόγους και τους δημογράφους εδώ και πολλά χρόνια. Τα αίτια της μείωσης αυτής είναι ποικίλα και οφείλονται σε πολλούς διαφορετικούς παράγοντες.

Οι σημαντικότεροι από αυτούς είναι οι ακόλουθοι:

- Οι αλλαγές στις κοινωνικές αξίες, το πέρασμα από τις παραδοσιακές οικογένειες με πολλά παιδιά στις πιο ολιγομελείς, η ισότητα των δύο φύλων και η συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας άλλαξαν τις προτεραιότητες των ανθρώπων.
- Η εκπαίδευση και οι επαγγελματικές προσδοκίες επίσης καθυστερούν τη δημιουργία οικογένειας, τα ζευγάρια αργούν να αποκτήσουν παιδιά και περιορίζουν τον αριθμό των παιδιών που θέλουν να φέρουν στον κόσμο.
- Το υψηλό κόστος διαβίωσης και ανατροφής των παιδιών, το κόστος της κατοικίας, της εκπαίδευσης, της υγειονομικής περίθαλψης και ψυχαγωγίας προβληματίζει τις οικογένειες στην απόκτηση πολλών παιδιών.

- Ο νέος τρόπος ζωής δίνει περισσότερη έμφαση στον ατομικισμό, στην επιθυμία των ταξιδιών αναψυχής, στην καθημερινότητα χωρίς πολλές υποχρεώσεις, με αποτέλεσμα τα νέα ζευγάρια να καθυστερούν στην απόκτηση παιδιών.
- Οι οικονομικές δυσκολίες, η κλιματική αλλαγή και οι κοινωνικές ανισότητες ωθούν πολλά ζευγάρια να μην αποκτήσουν παιδιά.
- Ο οικογενειακός προγραμματισμός με τη μέθοδο της αντισύλληψης επιτρέπει στα νέα ζευγάρια να σχεδιάζουν τότε θα τεκνοποιήσουν.

Ο πληθυσμός λοιπόν «γερνάει» συνεχώς, ο ενεργά οικονομικός πληθυσμός μειώνεται, ενώ αυξάνεται ο ανενεργός, και κατά συνέπεια ο δεύτερος περιμένει οικονομική βοήθεια από τον πρώτο. Αυτό έχει συνέπειες στο συνταξιοδοτικό, στις παροχές για την υγεία και στην αγορά εργασίας. Η φροντίδα των ηλικιωμένων απαιτεί ιδιαιτερότητες και για μεγάλο διάστημα π.χ. θα αυξηθούν οι ηλικιωμένοι, η φροντίδα τους από συγγενείς, φίλους και παιδιά. Οι περισσότεροι ζουν μοναχικά ή με συνοδό φροντίδας. Η βοήθεια στο σπίτι τα τελευταία χρόνια έχει παίξει σημαντικό ρόλο, αλλά το κόστος για την πολιτεία είναι αυξημένο.

Η πολιτεία θα πρέπει να εφαρμόσει κατάλληλα μέτρα όπως: να δώσει οικονομικά κίνητρα για την απόκτηση παιδιών, φορολογικές ελαφρύνσεις, μεγαλύτερα επιδόματα και άδειες για την ανατροφή τέκνων, πιο πολλούς κρατικούς παιδικούς σταθμούς, να επιφέρει καλύτερη εκπαίδευση, πιο αποδοτική και καταρτισμένη. Διαπιστώνεται λοιπόν πως στην μείωση των γεννήσεων θα πρέπει να δοθεί μεγάλη προσοχή από τις εκάστοτε πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις - δράσεις μελλοντικά.

(Κοτζαμάνης Β.,2021).

Συνεπώς, οι δημογραφικές εξελίξεις αποτελούν μια δυναμική που διαμορφώνει το μέλλον των κοινωνιών. Η κατανόηση των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των δημογραφικών μεταβολών και της οικονομικής ανάπτυξης είναι απαραίτητη για τη διαμόρφωση αποτελεσματικών πολιτικών που θα εξασφαλίσουν τη μακροπρόθεσμη ευημερία των κοινωνιών.

Η δομή της παρούσας εργασίας διαρθρώνεται με βάση τον ακόλουθο άξονα:

Στο **πρώτο** κεφάλαιο, γίνεται αναφορά στις κλασικές θεωρίες του Thomas R. Malthus και την Θεωρία της Δημογραφικής Μετάβασης, οι οποίες παρέχουν ένα θεωρητικό πλαίσιο για την κατανόηση των διαρθρωτικών αλλαγών στη δημογραφία και την οικονομία. Στη συνέχεια, η εργασία αναλύει τη σύνθετη σχέση μεταξύ της δημογραφικής δυναμικής και των οικονομικών επιπτώσεων, όπως είναι οι πιέσεις στην αγορά εργασίας, στα συστήματα υγειονομικής περίθαλψης, στο συνταξιοδοτικό, στην εκπαίδευση, στην άμυνα και στις μεταναστευτικές ροές. (Malthus, 1798)

Στο **δεύτερο** κεφάλαιο, διατυπώνεται η επίδραση του δημογραφικού στην άμυνα και στην ασφάλεια της χώρας και στο κατά πόσο επηρεάζει η δημιουργία οικογένειας με σύσταση ολιγομελή ή πολύτεκνη. Γίνεται, επίσης, αναφορά και στην δημογραφική γήρανση, καθώς και στην μετανάστευση, ως παράγοντες του προβλήματος.

Στο **τρίτο** κεφάλαιο, περιλαμβάνονται οι οικονομικές επιπτώσεις των δημογραφικών εξελίξεων, στην αγορά εργασίας, την ανεργία, το εργατικό δυναμικό και στην ευημερία του πληθυσμού.

Στο **τέταρτο** κεφάλαιο, τονίζονται οι κοινωνικές επιπτώσεις, όπως είναι η αλλαγή ηθικών και κοινωνικών αξιών, η υγεία και η περίθαλψη, το συνταξιοδοτικό, η εκπαίδευση, οι οικογενειακές πολιτικές, τα διαζύγια και οι ψυχολογικές επιπτώσεις.

Τέλος, στο **πέμπτο** κεφάλαιο της εργασίας, περιλαμβάνονται τα συμπεράσματα που προκύπτουν, καθώς και οι προτάσεις για τη βελτίωση της δημογραφικής πραγματικότητας. Η συλλογή των στοιχείων έγινε από την ελληνική και ξένη βιβλιογραφία, μελέτες, άρθρα, πηγές από την μηχανή αναζήτησης Google Scholar, Scopus και πρακτικά συνεδρίων. Επίσης, αξιοποιήθηκαν στατιστικές πηγές, όπως είναι η ΕΛΣΤΑΤ, EUROSTAT, ΕΣΥΕ .

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Θεωρία της Δημογραφίας – Ιστορική Αναδρομή

Η λέξη «Δημογραφία» είναι σύνθετη από τις λέξεις Δήμος (πληθυσμός) και Γράφειν (περιγράφω). Έχει σαφή ελληνική ρίζα και μας δίνει στοιχεία για την περιγραφή του πληθυσμού.

Θεωρείται ότι είναι κλάδος των κοινωνικών επιστημών, έχει καταβολές στην αρχαιότητα σε χώρες όπως η Κίνα, η Ασσυρία, η Ρώμη και η Αρχαία Ελλάδα. Τη συναντάμε σε πολλά έργα αρχαίων ιστορικών π.χ. Ηροδότου, Θουκυδίδα και Αριστοτέλη.

«Ο επικρατέστερος ορισμός για την δημογραφία διατυπώθηκε από τους Hauser και Duncan το 1959. Σύμφωνα με αυτόν δημογραφία είναι, η μελέτη του μεγέθους, της χωρικής κατανομής, της σύνθεσης και της δομής ενός πληθυσμού, των μεταβολών του και των συντελεστών αυτών των μεταβολών, δηλαδή της γεννητικότητας, της θνησιμότητας, της μετανάστευσης, των γεωγραφικών αλλά και κοινωνικών μετακινήσεων». (Τραγάκη Α., Μπάγκαβος Χ., Ντούνας Δ., 2015)

Το 17^ο αιώνα αποκτά μεγάλο ενδιαφέρον η δημογραφία από τον John Graunt, (1620 - 1674) με τις απογραφές των δελτίων θανάτου στο Λονδίνο.

Το 1798, ο Άγγλος κληρικός και οικονομολόγος Thomas Robert Malthus, αναφέρει τους λόγους που κινδυνεύει ο πληθυσμός από την ανεξέλεγκτη αύξηση του, φτάνοντας στον εικοστό αιώνα προχωράει με πιο γοργούς ρυθμούς. Σύμφωνα με το λεξικό των δημογράφων, ορίζεται ως η επιστημονική μελέτη των ανθρώπινων πληθυσμών, αναφέροντας το μέγεθος, τη σύνθεση και την ανανέωσή τους διαμέσου των γεννήσεων, των θανάτων και των μεταναστεύσεων. Επίσης μπορεί να επεκταθεί και να ασχοληθεί σε πολλά πεδία ως δημογραφική επιστήμη. Οι κυβερνήσεις από τα αποτελέσματα οργανώνουν τους χώρους τους, μπορούν να διευθετήσουν την αγορά εργασίας, το συνταξιοδοτικό, την υγεία, την παιδεία και το περιβάλλον. Πέρασε ως επιστήμη

από το αριθμητικό πρότυπο στις μεταβολές - αλλαγές σε τομείς οικονομικούς και κοινωνικούς για τη σωστή λειτουργία ενός κράτους.

Ήδη από το 500 π.Χ., ο Κομφούκιος πίστευε ότι, όσο πιο πολλοί είναι οι άνθρωποι, τόσο μεγαλύτερη πρέπει να είναι η παραγωγικότητα για να καλύψει τις βασικές τους ανάγκες. Θα πρέπει δηλαδή να υπάρχει μία ισορροπία ώστε να μην φθάσουμε στη φτώχεια. Ισορροπία ανάμεσα στους συντελεστές του πληθυσμού και της παραγωγής.

Ο Joseph Moreau (1949) ισχυρίζεται ότι «τα αίτια της χαμηλής γονιμότητας εντοπίζονται στην κοινωνική δομή και την οικονομική οργάνωση των πόλεων-κρατών».

«Σύμφωνα με τον Πλάτωνα, μια πόλη-κράτος έπρεπε να είναι αρκετά μεγάλη πληθυσμιακά ώστε να προασπίζει με επιτυχία την εδαφική της ακεραιότητα και να εξασφαλίζει τον απαραίτητο καταμερισμό εργασίας για το εργατικό δυναμικό της, αλλά όχι τόσο μεγάλη ώστε να αδυνατεί να καλύψει τις ανάγκες των κατοίκων της» (Sprengler, 1998).

Τον Πλάτωνα τον ενδιέφερε περισσότερο πολιτικά παρά οικονομικά ο πληθυσμός. Ο Moreau μιλούσε περισσότερο για δικαιοσύνη στην κοινωνία. (Charbit, 2011). Από την άλλη πλευρά, ο Αριστοτέλης το 340 π.Χ. υποστήριζε πως ο πληθυσμός κυβερνάται πιο καλά όταν είναι μικρός, ελεγχόμενος δηλαδή. (Weeks, 2002)

Αργότερα, οι αλλαγές στην ιστορία έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στις δημογραφικές εξελίξεις, οι αρρώστιες, οι πόλεμοι, οι λιμοί καθιστούν τη συρρίκνωση του πληθυσμού απότομη και σημαδεύουν μεγάλα γεγονότα στην ιστορία. Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η θνησιμότητα μειώνεται, οι γεννήσεις αυξάνονται, το «Baby Boom», οι εκρήξεις των γεννήσεων δηλαδή, εκπλήσσουν και τα κράτη στρέφουν το ενδιαφέρον τους στις πληθυσμιακές εξελίξεις.

«Το 1947, ιδρύθηκε στο Παρίσι το Institut d'Etudes Démographiques (INED), το οποίο αν και δεν είχε τόσο εκπαιδευτικό ρόλο, συντέλεσε σημαντικά στην εδραίωση της επιστήμης της δημογραφίας και εξελίχθηκε σε ένα από τα πιο

σημαντικά ερευνητικά ιδρύματα της Ευρώπης γύρω από πληθυσμιακά θέματα. Τέλος, με την ίδρυση ανάλογου τμήματος στη γραμματεία των Ηνωμένων Εθνών (Population Division, UN Secretariat) δημιουργήθηκε τόσο η καλύτερη συνεργασία μεταξύ ατόμων και κρατών όσο και η διαμόρφωση κοινών μεθοδολογικών εργαλείων στη δημογραφική μελέτη».

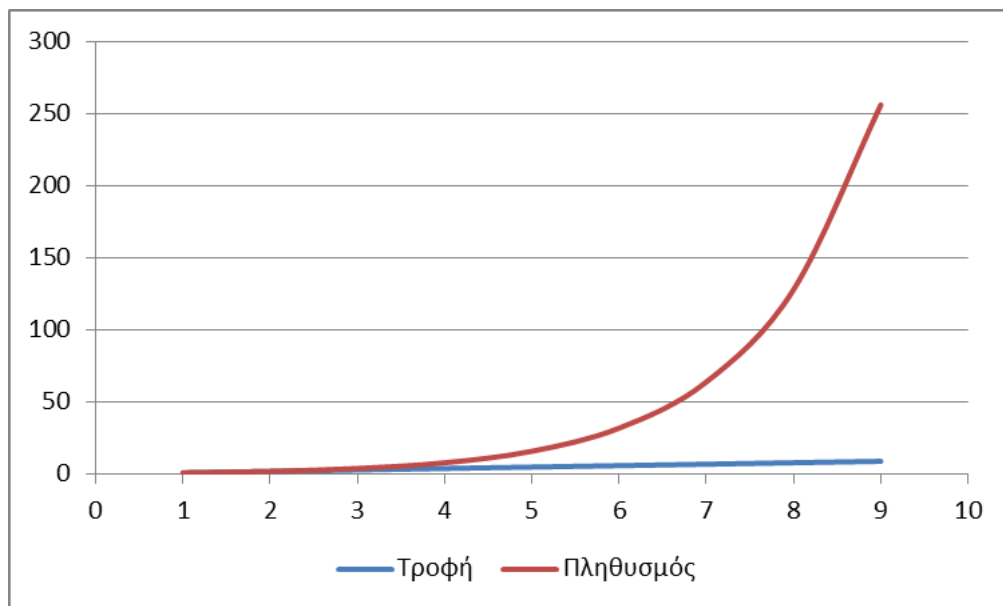
(Τραγάκη Α., Μπάγκαβος Χ., Ντούνας Δ., 2015)

1.1 Θεωρία πληθυσμού του Thomas Robert Malthus

«Η Μαλθουσιανή θεωρία είναι ευρέως διαδεδομένη, παρουσιάστηκε από τον διάσημο κληρικό και οικονομολόγο Thomas R. Malthus στο σημαντικό βιβλίο του (An Essay on the Principle of Population) 1798 «Ένα δοκίμιο για την αρχή του πληθυσμού». Σε αυτό υπογράμμισε τους κινδύνους που ενέχει μια ανεξέλεγκτη αύξηση των ανθρώπων. Σύμφωνα με τα ευρήματα του, η αύξηση του πληθυσμού ακολουθείται από γεωμετρική εξέλιξη (1, 2, 4, 8, 16, 32, 64) και ούτω καθεξής.

Αντίστροφα η αύξηση της παραγωγής των τροφίμων ακολουθεί μια αριθμητική πρόοδο (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7....). Κάποια στιγμή, όταν η ποσότητα τροφής θα είναι ανεπαρκής για να θρέψει και να συντηρήσει τον συνεχώς αυξανόμενο πληθυσμό, οι συνέπειες θα είναι οδυνηρές, δυσάρεστες και θα φέρουν φτώχεια, δυστυχία και συγκρούσεις στις κοινωνίες».

Διάγραμμα 1

Πηγή: η θεωρία πληθυσμού του Malthus

Ο Malthus διέδιδε την ανάγκη για λήψη μέτρων περιορισμού της αύξησης του πληθυσμού, όπως παραδείγματος χάρη γάμοι σε μεγαλύτερη ηλικία για μείωση της τεκνογονίας, μέτρα αντισύλληψης.

Ήταν υπέρμαχος ενός μοντέλου σταθερού πληθυσμού που αντιστοιχεί σε ένα σταθερό πρότυπο γονιμότητας - γεννητικότητας και θνησιμότητας (Σιδέρη, 1998).

«Τα πιστεύω του Malthus και η θεωρία του έφερε από τη μία υποστηρικτές και από την άλλη αντιπάλους. Παρόλα αυτά όμως, η θεωρία του υπήρξε η αρχή για διατύπωση πολλών απόψεων όσον αφορά την πληθυσμιακή αύξηση και τις επιδράσεις αυτής στην οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον. Συμπερασματικά, οι ιδέες του Malthus υπενθυμίζουν τους κινδύνους που κρύβονται μέσα στην προσπάθεια διατήρησης ισορροπίας της αύξησης του πληθυσμού και της συντήρησης του». (Malthus R., 1803)

Συνοψίζοντας, η θεωρία του πληθυσμού μπορεί να ορισθεί ως εξής, «από τη στιγμή που ο πληθυσμός τείνει να πιέζει το όριο της διαθέσιμης συντήρησης/

επιβίωσης και δεδομένου ότι η δύναμη της υλικής παραγωγής είναι αναμφίβολα ασθενέστερη από τη δύναμη της ανθρώπινης αναπαραγωγής, καθώς και ότι η ισορροπία μεταξύ του πληθυσμού και των πόρων μπορεί να διατηρηθεί μόνο με τη διαρκή λειτουργία διαφόρων ελέγχων, τότε ο πληθυσμός πάντα θα αυξάνεται μέχρι να υπάρξει αρκετή δυστυχία ή αρκετή αντιπάθεια ή πιθανότερα ένα επαρκές μείγμα των δύο για την επίτευξη ισορροπίας» (Brezis E.S. Young W.,2003).

1.2 Θεωρία της δημογραφικής μετάβασης

Από τη δεκαετία του 1920 άρχισε να εμφανίζεται μια πλέον θεωρία για τον πληθυσμό, εκείνη της «δημογραφικής μετάβασης». Με τον όρο δημογραφική μετάβαση εννοούμε τη θεωρία εκείνη που περιγράφει τις αλλαγές που συμβαίνουν σε έναν πληθυσμό και τις εξελίξεις με την πάροδο του χρόνου. Είναι ένα γενικό μοντέλο-εργαλείο, αλλά δεν ισχύει το ίδιο για όλες τις χώρες. Παρουσιάζει τη βαθμιαία μεταβολή που συμβαίνει στους πληθυσμούς, από το υψηλό επίπεδο γεννήσεων και θνησιμότητας σε εκείνο με το χαμηλό επίπεδο των γεννήσεων και της θνησιμότητας (Τραγάκη Α., Μπάγκαβος Χ., Ντούνας Δ., 2015).

Ο Paul Demeny το 1972 αναφέρει ότι «σε μια παραδοσιακή κοινωνία, τα επίπεδα γονιμότητας και θνησιμότητας είναι υψηλά, ενώ στη σύγχρονη τα επίπεδα είναι χαμηλά και στο ενδιάμεσο τοποθετείται η δημογραφική μετάβαση». Τσίμπος Κ., (2008)

Επίσης ο Coele αναφέρει πως «η αναπαραγωγική συμπεριφορά των ανθρώπων παίζει σημαντικό ρόλο σε ένα σύνολο αλλαγών στη δημογραφική μετάβαση» (Coele A.J.,1984).

Το μειονέκτημά του είναι ότι δεν μπορεί να περιγράψει απόλυτα τις πληθυσμιακές εξελίξεις όλων των χωρών, εφόσον απουσιάζει ο παράγοντας της μετανάστευσης και η γεννητικότητα και η θνησιμότητα δε μεταβάλλονται κατά τον ίδιο ρυθμό σε κάθε πληθυσμό.

Η θεωρία της δημογραφικής μετάβασης αποτελείται από 5 φάσεις εξέλιξης της γονιμότητας και θνησιμότητας, σύμφωνα με τους δημογράφους, (W. Thompson 1929, F. Notestein 1945, Kingsley D. 1963).

Στην πρώτη φάση, υπάρχει υψηλός δείκτης γεννητικότητας και θνησιμότητας. Οι συνθήκες της ζωής είναι δύσκολες, πολυμελείς οικογένειες με χαμηλό βιοτικό επίπεδο, παιδιά που εργάζονται στα χωράφια, οι ασθένειες, οι επιδημίες είναι συχνές και η μέση διάρκεια ζωής είναι μικρή.

Στη δεύτερη φάση, η θνησιμότητα μειώνεται σημαντικά λόγω βελτιώσεων στην υγεία, την υγιεινή, την ποιότητα του πόσιμου νερού, κατασκευή αποχετευτικού συστήματος και τη διατροφή. Η γονιμότητα παραμένει υψηλή, με αποτέλεσμα γρήγορα να αυξάνει ο πληθυσμός. Έχουμε τη βιομηχανική επανάσταση, το 19^ο αιώνα και στα μισά του 20^{ου} αιώνα παρατηρείται μια παγκόσμια πληθυσμιακή άνοδος, κυρίως σε χώρες της Αφρικής.

Έπειτα στην τρίτη φάση η θνησιμότητα παρουσιάζει μείωση λόγω της εξέλιξης στην ιατρική επιστήμη και την υγεία. Επίσης και η γονιμότητα ελαττώνεται λόγω των οικονομικών, κοινωνικών αλλαγών (αστικοποίηση, υψηλότεροι μισθοί, εκπαίδευση), οι πιο πολλοί γονείς επιλέγουν να αποκτούν λιγότερα παιδιά.

Στην τέταρτη φάση, που είναι ένα μεταβατικό στάδιο, η γεννητικότητα και η θνησιμότητα είναι σε χαμηλά επίπεδα, με αποτέλεσμα η πληθυσμιακή πυραμίδα να αλλάζει, περισσότεροι ενήλικες και λιγότεροι νέοι.

Τέλος, στην πέμπτη φάση έχουμε μια συρρίκνωση του πληθυσμού. Αύξηση των συμφώνων συμβίωσης, λιγότεροι γάμοι, περισσότεροι ενήλικες, σταδιακή αύξηση των θανάτων με αποτέλεσμα η φυσική κίνηση του πληθυσμού να παρουσιάζει αρνητικό πρόσημο. (Κοτζαμάνης Β., 2012)

Η σημαντικότητα της δημογραφικής μετάβασης έγκειται στο γεγονός ότι μας δίνει πολλά στοιχεία για την ιστορία των πληθυσμών. Να δούμε πώς οι πληθυσμοί έχουν αλλάξει με την πορεία του χρόνου και ποιοι παράγοντες επηρεάζουν αυτές τις αλλαγές. Οι κυριότεροι παράγοντες είναι : η οικονομική ανάπτυξη, οι πολιτικές που εφαρμόζονται για την υγεία, την εκπαίδευση, το συνταξιοδοτικό και οι κοινωνικές αλλαγές. Επίσης, οι φυσικές καταστροφές και οι πολιτικές συγκρούσεις είναι κάποιοι σημαντικοί παράγοντες ακόμη.

Η κατανόηση αυτών των δημογραφικών εξελίξεων βοηθάει τόσο τους υπεύθυνους για τη χάραξη πολιτικής όσο και τους ερευνητές, διότι τους δίνει τη δυνατότητα για λήψη αποφάσεων και την ανάπτυξη στρατηγικών για την αντιμετώπιση των προκλήσεων και των ευκαιριών που ενδεχομένως προκύπτουν από αυτές τις δημογραφικές αλλαγές.

Συμπερασματικά, η δημογραφική μετάβαση είναι ένα σύνθετο φαινόμενο με μακροπρόθεσμες επιπτώσεις. Η κατανόηση των παραγόντων που την επηρεάζουν και των συνεπειών της είναι απαραίτητη για τη διαμόρφωση αποτελεσματικών πολιτικών σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. (Τραγάκη Α., Μπάγκαβος Χ., Ντούνας Δ., 2015)

1.3 Υπογεννητικότητα

Η υπογεννητικότητα, δηλαδή η μείωση του αριθμού των γεννήσεων σε μια κοινωνία, αποτελεί ένα από τα πιο σοβαρά δημογραφικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν πολλές χώρες σήμερα, όπως και η Ελλάδα. Οι συνέπειες της υπογεννητικότητας είναι σημαντικές και έχουν επιπτώσεις οικονομικές και κοινωνικές.

Οι αιτίες της υπογεννητικότητας είναι πολλές και σύνθετες, και διαφέρουν από χώρα σε χώρα. Ωστόσο, οι βασικότεροι παράγοντες σύμφωνα με μελέτη του IOBE, (2022)

είναι οι εξής:

Οικονομικοί παράγοντες:

Η ανεργία και οικονομική αστάθεια: η αβεβαιότητα για το μέλλον και η δυσκολία εύρεσης σταθερής εργασίας αποθαρρύνουν πολλά ζευγάρια από το να αποκτήσουν παιδιά.

Το υψηλό κόστος ζωής: τα αυξημένα έξοδα για στέγαση, εκπαίδευση και υγειονομική περίθαλψη καθιστούν δύσκολη την ανατροφή ενός παιδιού.

Οι μικρές αποδοχές: οι χαμηλές αποδοχές δεν επιτρέπουν σε πολλά ζευγάρια να έχουν ένα αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο για την οικογένειά τους.

Κοινωνικοί παράγοντες:

Η αλλαγή των ρόλων των φύλων: οι σύγχρονες απαιτήσεις της κοινωνίας ανάγκασαν της γυναίκες να μετέχουν στην αγορά εργασίας και η καθυστέρηση της ηλικίας γάμου έχουν ως αποτέλεσμα τη μείωση της γονιμότητας.

Η προτεραιότητα που δίνεται στην επαγγελματική καριέρα, σε σχέση με την οικογένεια, έχει επιπτώσεις στη γεννητικότητα.

Μείωση της θρησκευτικότητας: η μείωση της θρησκευτικότητας και η αποδυνάμωση των παραδοσιακών αξιών συμβάλλουν στην αλλαγή της αντίληψης για την οικογένεια και τα παιδιά.

Η έλλειψη από την πολιτεία για επενδύσεις στην παιδεία, στην υγεία και στις υποδομές για την παιδική φροντίδα αποθαρρύνουν τα ζευγάρια από το να αποκτήσουν παιδιά.

Επίσης όλο και περισσότερες γυναίκες γίνονται μητέρες σε μεγαλύτερη ηλικία από ότι παλιά.

Σύμφωνα με την ίδια μελέτη οι συνέπειες της υπογεννητικότητας είναι:

Η γήρανση του πληθυσμού: η αύξηση του προσδόκιμου ζωής και των ανθρώπων μέσης ηλικίας οδηγεί σε αύξηση των δαπανών για την υγεία και τις συντάξεις.

Η σμίκρυνση της αγοράς εργασίας: η μείωση του πληθυσμού σε αναπαραγωγική ηλικία οδηγεί σε έλλειψη εργατικού δυναμικού.

Αλλαγή της κοινωνικής δομής: η υπογεννητικότητα επηρεάζει την οικογενειακή δομή, τις σχέσεις μεταξύ των γενεών και την κοινωνική συνοχή. (Pressat R, 1975)

Για την αντιμετώπιση της υπογεννητικότητας απαιτούνται ολοκληρωμένες πολιτικές που να στοχεύουν στην επίλυση των υποκείμενων αιτιών. Μερικές από τις προτάσεις που έχουν διατυπωθεί είναι: (IOBE, 2022).

Ενίσχυση των οικογενειών: η παροχή οικονομικών κινήτρων, όπως επιδόματα παιδιού, φορολογικές ελαφρύνσεις και άδειες πατρότητας.

Βελτίωση των συνθηκών εργασίας: δημιουργία θέσεων εργασίας με σταθερό εισόδημα και ευέλικτα ωράρια.

Επένδυση στην παιδεία και την υγεία: παροχή ποιοτικών υπηρεσιών παιδείας και υγείας για τα παιδιά.

Υποστήριξη της ισότητας των φύλων: η ισάξια αντιμετώπιση στην αγορά εργασίας και των δύο φύλων επίσης και στην οικογένεια.

Δημιουργία φιλικού προς τις οικογένειες περιβάλλοντος: παροχή υποδομών για την παιδική φροντίδα και την ανατροφή των παιδιών.

Η αντιμετώπιση της υπογεννητικότητας είναι ένα σύνθετο πρόβλημα που απαιτεί μακροπρόθεσμες και συνεκτικές πολιτικές. Η συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων, όπως η κυβέρνηση, οι επιχειρήσεις, οι κοινωνικοί εταίροι και οι πολίτες, είναι απαραίτητη για την αντιστροφή αυτής της αρνητικής τάσης.

«Το δημογραφικό στη χώρα μας αναδεικνύεται έως ένα από τα ζητήματα που πρέπει να αντιμετωπισθούν άμεσα η δε συζήτηση για αυτό επικεντρώνεται συνήθως σε μια από τις διαστάσεις του, την «υπογεννητικότητα». Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται έτσι στην εξέλιξη των γεννήσεων οι οποίες μετά από μια τριακονταετία (1951-1970) σταθεροποίησής τους γύρω στις 150 χιλιάδες ετησίως κατά μέσο όρο, μειώνονται, με αποτέλεσμα την δεκαετία του 1990 να περιορισθούν στις 100 χιλ. και, στη συνέχεια, μετά από μια μικρή άνοδο τη δεκαετία του 2000, να συνεχίσουν την πτωτική τους πορεία (72,5 χιλ. το 2023)». (Κοτζαμάνης Β., 2021)

Η μείωση αυτή, είναι ιδιαίτερα έντονη από το 1980 και μετά, ξεκίνησε φυσικά πολύ νωρίτερα καθώς αν την δεκαετία του 1930, με έναν μικρότερο πληθυσμό είχαμε σχεδόν 190 χιλ. γεννήσεις ετησίως κατά μέσο όρο, το 1955-1964 περιορίσθηκαν στις 154 χιλ./έτος (-20%) ενώ την δεκαετία 2021-30 δεν αναμένεται να ξεπεράσουν, σε ένα σχετικά ευνοϊκό σενάριο, τις 77 χιλ. ανά έτος (μια εκ νέου μείωση κατά 50%). Αν θεωρήσουμε επομένως τον μεγάλο χρόνο, και ανεξάρτητα από τις όποιες διακυμάνσεις των ετησίων δεικτών, είναι σαφές

το γεγονός ότι η συρρίκνωσή τους οφείλεται στην μείωση του αριθμού των παιδιών που έφεραν στον κόσμο οι γενεές που γεννηθήκαν από τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα και μετέπειτα, οι οικογένειες δηλαδή που δημιουργήθηκαν στη διάρκεια του 20ου και στα πρώτα χρόνια της τρέχουσας χιλιετηρίδας.

«Οι γεννήσεις στην Ελλάδα κατά το 2023 ανήλθαν σε 71.455 (36.622 αγόρια και 34.833 κορίτσια) καταγράφοντας μείωση κατά 6,1% σε σχέση με το 2022 που ήταν 76.095 (39.305 αγόρια και 36.790 κορίτσια). Στις γεννήσεις δεν συμπεριλαμβάνονται οι γεννήσεις νεκρών, οι οποίες κατά το 2023 ανήλθαν σε 432, μειωμένες κατά 3,1% σε σχέση με το 2022 που ήταν 446». (ΕΛΣΤΑΤ, 2024)

Ο μικρότερος αριθμός παιδιών που αποκτούν σήμερα τα ζευγάρια δεν συμβαίνει φυσικά μόνο στην Ελλάδα αλλά σε όλες τις ανεπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες (Κοτζαμάνης Β., 2000).

1.4 Η Θνησιμότητα και οι Επιπτώσεις της στο Δημογραφικό Πρόβλημα

Η θνησιμότητα αποτελεί έναν από τους τρεις βασικούς παράγοντες που διαμορφώνουν την πληθυσμιακή πυραμίδα μιας χώρας, μαζί με τη γονιμότητα και τη μετανάστευση. Σε συνδυασμό με τη μείωση των γεννήσεων, η αυξημένη θνησιμότητα συμβάλλει σημαντικά στο δημογραφικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν πολλές χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας.

«Οι θάνατοι, κατά το 2023, ανήλθαν σε 128.101 (64.898 άνδρες και 63.203 γυναίκες) καταγράφοντας μείωση κατά 9,0% σε σχέση με το 2022 που ήταν 140.801 (70.802 άνδρες και 69.999 γυναίκες). Οι θάνατοι βρεφών ηλικίας κάτω του έτους ανήλθαν σε 248, αυξάνοντας τον δείκτη βρεφικής θνησιμότητας (θάνατοι βρεφών ηλικίας κάτω του έτους ανά 1.000 γεννήσεις ζώντων) από 3,1 το 2022 σε 3,5 το 2023». (ΕΛΣΤΑΤ, 2024)

Η αύξηση των ενηλίκων στον πληθυσμό, η αύξηση του προσδόκιμου ζωής οδηγεί σε μια μεγαλύτερη συγκέντρωση ηλικιωμένων ατόμων στον πληθυσμό. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να αυξάνεται ο λόγος εξάρτησης, δηλαδή ο αριθμός των ατόμων που δεν εργάζονται (π.χ. παιδιά, συνταξιούχοι) σε σχέση με τον αριθμό των εργαζομένων.

Επιπτώσεις:

Μείωση του ενεργού πληθυσμού: παρουσιάζει άνοδο ο μέσος όρος ηλικίας του πληθυσμού, μειώνεται ο αριθμός των ατόμων που εργάζονται και παράγουν. Αυτό έχει αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη και στα ασφαλιστικά συστήματα.

Αλλαγή της κοινωνικής δομής: η γήρανση του πληθυσμού οδηγεί σε αλλαγές στην κοινωνική δομή. Οι οικογένειες γίνονται μικρότερες, ενώ αυξάνεται η ζήτηση για υπηρεσίες φροντίδας ηλικιωμένων.

Επιβάρυνση των ασφαλιστικών συστημάτων: ο ρυθμός αύξησης των συνταξιούχων σε σχέση με τον αριθμό των εργαζομένων ασφαλισμένων επιβαρύνει τα ασφαλιστικά συστήματα και θέτει σε κίνδυνο τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητά τους.

Παράγοντες που επηρεάζουν τη θνησιμότητα:

Ιατρικές εξελίξεις: οι ιατρικές εξελίξεις και η βελτίωση των συνθηκών υγιεινής έχουν οδηγήσει σε αύξηση του προσδόκιμου ζωής.

Λοιμώξεις και επιδημίες: οι λοιμώξεις και οι επιδημίες μπορούν να αυξήσουν τη θνησιμότητα, ιδιαίτερα σε ευάλωτες ομάδες πληθυσμού.

Χρόνιες παθήσεις: τα καρδιαγγειακά νοσήματα, ο καρκίνος και ο διαβήτης, είναι βασικές αιτίες θανάτου στις ανεπτυγμένες χώρες.

Συνήθειες και τρόπος ζωής: η ανθυγιεινή διατροφή, η έλλειψη σωματικής άσκησης και το κάπνισμα, το αλκοόλ αυξάνουν το κίνδυνο θανάτου.

Περιβαλλοντικοί παράγοντες: η κακή ποιότητα του αέρα, του νερού, του εδάφους, καθώς και η έκθεση σε τοξικές ουσίες συντελούν στη θνησιμότητα του πληθυσμού.

Κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες: το εισόδημα, η εκπαίδευση και οι συνθήκες διαβίωσης επηρεάζουν την υγεία και τη θνησιμότητα.

Προώθηση της υγιεινής διαβίωσης: η προώθηση της υγιεινής διαβίωσης, όπως η σωστή διατροφή, η σωματική δραστηριότητα και η αποφυγή του καπνίσματος, μπορεί να συμβάλλει στη μείωση της θνησιμότητας από χρόνιες παθήσεις (Κουρέα-Κρεμαστινού Τ., 2007).

Αντιμετώπιση της θνησιμότητας:

Ενίσχυση των συστημάτων υγείας: η επένδυση στα συστήματα υγείας και η παροχή ποιοτικών υπηρεσιών υγείας, οι εμβολιασμοί, η έγκαιρη διάγνωση και θεραπεία μπορούν να συμβάλλουν στη ελάττωση της θνησιμότητας των ανθρώπων.

Υποστήριξη των ηλικιωμένων: η παροχή υποστήριξης στους ηλικιωμένους, ώστε να μπορούν να αυτοεξυπηρετούνται και να συμμετέχουν στην κοινωνική ζωή, είναι σημαντική για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων που φέρνει η γήρανση του πληθυσμού.

Μεταρρύθμιση των ασφαλιστικών συστημάτων: η μεταρρύθμιση των ασφαλιστικών συστημάτων, ώστε να είναι βιώσιμα μακροπρόθεσμα, και να δίνουν τις πρέπει συντάξεις και παροχές.

Στη δημογραφία, το φυσικό ισοζύγιο αναφέρεται στην διαφορά μεταξύ των γεννήσεων και των θανάτων σε έναν πληθυσμό κατά τη διάρκεια μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου. Με απλά λόγια, δείχνει κατά πόσο ένας πληθυσμός αυξάνεται ή μειώνεται λόγω των βιολογικών διεργασιών της γέννησης και του θανάτου.

Η σημαντικότητα του φυσικού ισοζυγίου αφορά κυρίως τα εξής:

Αύξηση ή μείωση πληθυσμού: ένα θετικό φυσικό ισοζύγιο (περισσότερες γεννήσεις από θανάτους) σημαίνει ότι ο πληθυσμός αυξάνεται, ενώ ένα αρνητικό ισοζύγιο (περισσότεροι θάνατοι από γεννήσεις) σημαίνει ότι μειώνεται.

Δομή πληθυσμού: το φυσικό ισοζύγιο επηρεάζει τη δομή του πληθυσμού. Για παράδειγμα, ένας πληθυσμός με υψηλό ποσοστό γεννήσεων θα έχει μεγαλύτερο αριθμό νεαρών ατόμων, ενώ ένας πληθυσμός με υψηλό ποσοστό θανάτων θα έχει μεγαλύτερο αριθμό ηλικιωμένων.

Κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις: οι αλλαγές στο φυσικό ισοζύγιο έχουν σημαντικές κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις, όπως στην αγορά εργασίας, στα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης και στην παροχή υπηρεσιών.

«Τα φυσικά ισοζυγία (γεννήσεις - θάνατοι) στη χώρα μας έχουν αλλάξει πρόσημο, μετατρέπόμενα για πρώτη φορά στη μεταπολεμική ιστορία μας από θετικά σε αρνητικά, ουσιαστικά μετά το 2010. Η συνεχής αύξηση του πλήθους των ηλικιωμένων έχει προκαλέσει μια αύξηση των θανάτων που ξεκίνησε από τις αρχές της δεκαετίας του '50, ενώ η συνεχής μείωση του αριθμού των παιδιών που αποκτούν τα ζευγάρια προκάλεσε τη μείωση των γεννήσεων μετά το 1980».

Τα φυσικά ισοζύγια θα παραμείνουν επομένως αρνητικά κυμαινόμενα γύρω από τις -55χιλ, ενώ η αναλογία γεννήσεων προς θανάτους, παρ' όλες τις όποιες διακυμάνσεις της δεν πρόκειται να μεταβληθεί σημαντικά στο μέλλον. (Σιάμπρος Γ., 1993)

Πίνακας 1. Γεννήσεις και Θάνατοι τα έτη 1932 - 2023

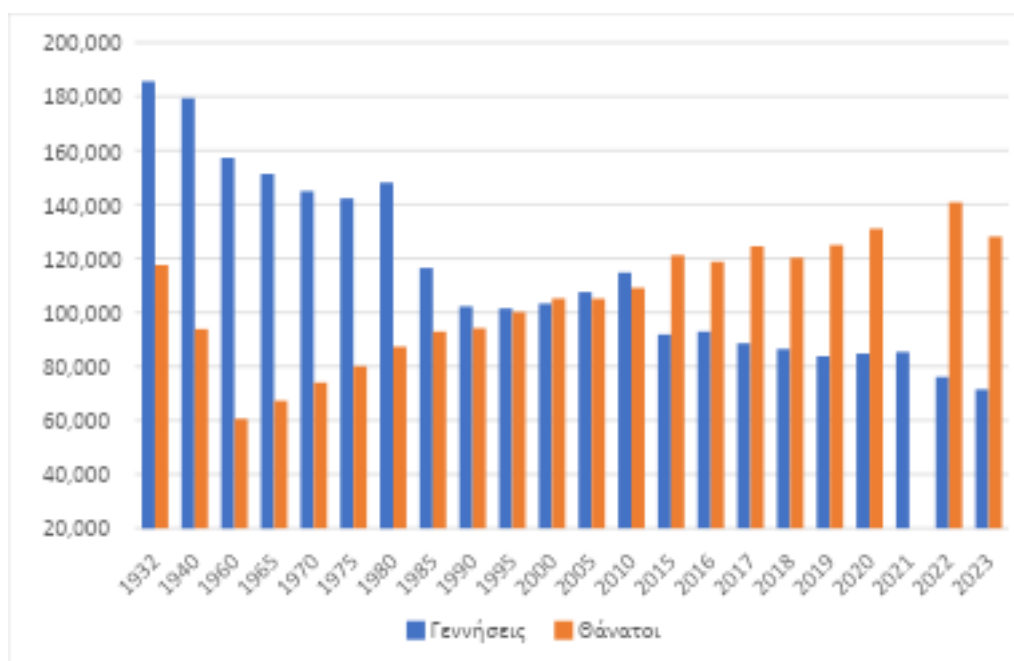
	ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ	ΘΑΝΑΤΟΙ	ΦΥΣΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ
1932	185523	117593	67930
1940	179500	93830	85670
1960	157239	60563	96676
1965	151448	67269	84179
1970	144928	74009	70919
1975	142273	80077	62196
1980	148134	87282	60852
1985	116481	92886	23595
1990	102229	94152	8077
1995	101495	100158	1337
2000	103274	105170	-1896
2005	107545	105091	2454
2010	114766	109084	5682
2015	91847	121183	-29336
2016	92898	118788	-25890
2017	88553	124495	-35942
2018	86440	120291	-33851
2019	83756	124954	-41198
2020	86764	131025	-46261
2021	85346	143904*	-58558
2022	76095	140801	-64706
2023	71455	128101	-56646

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 01/10/2024

Στον παραπάνω πίνακα δίνονται τα στοιχεία για τις γεννήσεις, τους θανάτους και τη φυσική μεταβολή του πληθυσμού στην Ελλάδα από το 1932 έως 1960

και ανά πενταετία μετά τη χρονική περίοδο από το 1960 έως 2015. Η μείωση των γεννήσεων που άρχισε την δεκαετία 1960 έως 1970, πήρε μεγάλες διαστάσεις της επόμενες πενταετίες (1980,1985,1990). Η μείωση των γεννήσεων στις δύο πενταετίες (1990 -1995) είναι μικρή γεγονός που οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στις γεννήσεις από αλλοδαπές μητέρες, οι οποίες ήρθαν με το μεταναστευτικό ρεύμα τη δεκαετίας του '90. Το 2000 παρατηρείται αύξηση των θανάτων που οφείλεται κυρίως στη γήρανση του πληθυσμού. Αποτέλεσμα της μείωσης των γεννήσεων και της αύξησης των θανάτων, από το 2000 και μετά, ήταν η μείωση της φυσικής μεταβολής του πληθυσμού κατά μεγάλο ποσοστό, διότι οι θάνατοι ξεπέρασαν τις γεννήσεις.

Γράφημα 1. Γεννήσεις και θάνατοι τα έτη 1932 – 2023

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 01/10/2024 και Ιδία επεξεργασία

Από το γράφημα διαπιστώνει κανείς τις προαναφερθείσες μεταβολές των γεννήσεων και των θανάτων στο πέρασμα των χρόνων. Το διάστημα 1932-1985

έχουμε αύξηση των γεννήσεων σε μεγάλο ποσοστό, με αποτέλεσμα το ισοζύγιο να είναι θετικό.

Ειδικότερα τα έτη: 2000 - 2023 οι γεννήσεις είναι λιγότερες σε σχέση με τους θανάτους, με αποτέλεσμα το ισοζύγιο να εμφανίζει αρνητικό πρόσημο. Οι δημογράφοι πιστεύουν πως αυτή η πορεία θα συνεχιστεί και τις επόμενες δεκαετίες, αν οι χώρες δε λάβουν δραστικά μέτρα για την αντιμετώπιση της «υπογεννητικότητας».

Συμπερασματικά, το φαινόμενο της δημογραφικής μετάβασης με τη δυναμική αλληλεπίδραση των ποσοστών γεννήσεων και θανάτου αναδεικνύει την πολυπλοκότητα των παγκόσμιων πληθυσμιακών αλλαγών. Το φαινόμενο εξελίσσεται διαφορετικά σε κάθε χώρα διαμορφώνεται ανάλογα με τις οικονομικές, κοινωνικές συνθήκες και την τεχνολογική πρόοδο. Η κατανόηση αυτών των δημογραφικών εξελίξεων βοηθάει τόσο τους υπεύθυνους για τη χάραξη πολιτικής όσο και τους ερευνητές, διότι τους δίνει τη δυνατότητα για λήψη αποφάσεων και την ανάπτυξη στρατηγικών για την αντιμετώπιση των προκλήσεων και των ευκαιριών που ενδεχομένως προκύπτουν από αυτές τις δημογραφικές αλλαγές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Επίδραση των δημογραφικών εξελίξεων στην άμυνα και στην παιδεία

Η δημογραφία, δηλαδή η μελέτη των πληθυσμών και η Άμυνα ως ένα σύνολο μέτρων για την προστασία μιας χώρας αποτελούν δύο βασικούς τομείς που αλληλοεπιδρούν άμεσα μεταξύ τους και επηρεάζουν βαθιά τις σύγχρονες κοινωνίες. Η Άμυνα, η ικανότητα ενός κράτους να προστατεύσει τα σύνορά του καθώς και οι δημογραφικές εξελίξεις βρίσκονται σε διαρκή σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ τους.

Οι δημογραφικές εξελίξεις επηρεάζουν την άμυνα με δυο τρόπους:

A) Μεταβολές στον αριθμό του πληθυσμού.

Η μείωση του πληθυσμού, μπορεί να οδηγήσει σε έλλειψη στρατολογήσιμου δυναμικού, να αυξήσει το κόστος συντήρησης των ενόπλων δυνάμεων και να περιορίσει την οικονομική βάση για αμυντικές δαπάνες.

Η αύξηση του πληθυσμού, δίνει τη δυνατότητα να παρέχει μεγαλύτερο δυναμικό για τις ένοπλες δυνάμεις, αλλά μπορεί επίσης να αυξήσει τις κοινωνικές πιέσεις και να απαιτήσει περισσότερους πόρους για την κάλυψη των βασικών αναγκών του πληθυσμού.

B) Αλλαγές στην ηλικιακή σύνθεση.

Γήρανση του πληθυσμού, ο αριθμός των νέων που είναι διαθέσιμοι για στρατιωτική θητεία μειώνεται και αυξάνεται το κόστος των συντάξεων και των υγειονομικών δαπανών για τους βετεράνους.

Μετανάστευση, η εισροή μεταναστών μπορεί να προσφέρει νέο αίμα στις ένοπλες δυνάμεις, αλλά μπορεί επίσης να δημιουργήσει κοινωνικές εντάσεις και να θέσει ερωτήματα σχετικά με την ένταξη των μεταναστών στην κοινωνία και το στρατό.

Γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού, συγκέντρωση του πληθυσμού σε αστικές περιοχές μπορεί να αφήσει απομακρυσμένες περιοχές ευάλωτες και να απαιτήσει μεγαλύτερες προσπάθειες για την προστασία των συνόρων.

Οι πόλεμοι και συγκρούσεις, μπορούν να προκαλέσουν μαζικές μετακινήσεις πληθυσμού, αυξημένη θνησιμότητα και να οδηγήσουν σε δημογραφικές αλλαγές που μπορεί να διαρκέσουν για πολλές γενιές.

Συμπερασματικά, η σχέση μεταξύ δημογραφικών εξελίξεων και άμυνας είναι όπως αναφέρθηκε, πολύπλοκη και δυναμική. Οι κυβερνήσεις πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους, τους παραπάνω παράγοντες κατά το σχεδιασμό των αμυντικών τους πολιτικών. (Ακαδημία Αθηνών, 2009)

2.1 Η Άμυνα της χώρας και η δημογραφία

Κοιτάζοντας λίγο πίσω στην ιστορία, οι πόλεις Αθήνα και Σπάρτη θεωρούσαν υποχρεωτική τη στράτευση από το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας. Στα βυζαντινά χρόνια κυριαρχούσαν οι μισθοφόροι, αλλά και η υποχρεωτική θητεία για να συμπληρώσει τα στρατεύματα εξαιτίας ελλείψεων και αδυναμιών που είχαν παρατηρηθεί. Στην επανάσταση του 1821, αρχικά ήταν οι αρματολοί και κλέφτες, ενώ αργότερα δημιουργήθηκε ο τακτικός στρατός. Στη νεότερη ελληνική ιστορία η στρατιωτική υπηρεσία για πρώτη φορά έγινε υποχρεωτική για όλους τους Έλληνες μέχρι το τεσσαρακοστό έτος της ηλικίας τους με νόμο επί της κυβερνήσεως Χαρίλαου Τρικούπη.

Σήμερα «το ΓΕΕΘΑ καθορίζει τον αριθμό των κληρωτών και είναι αρμόδιο για την κατανομή ετησίως στους 3 κλάδους των Ενόπλων Δυνάμεων. Αυτό εξαρτάται από την απόδοση των κλάσεων, δηλαδή από τον αριθμό των εγγεγραμμένων στα μητρώα της στρατολογίας ετησίως». (Άρθρο 4, παράγραφος 6 του Συντάγματος). Οι ένοπλες δυνάμεις αποτελούν μια μορφή οργάνωσης, η οποία παρουσιάζεται παράλληλα με την δημιουργία του σύγχρονου κράτους (Φαρσεδάκης Ι., 1990).

Οι Ε.Δ. εμπνέουν το αίσθημα ασφάλειας στο λαό, ενισχύουν τη διπλωματία και συμβάλλουν στη διατήρηση της ειρήνης. Η χώρα μας, μπορεί να δεχτεί απειλές από μια άλλη γειτονική χώρα επομένως είναι απαραίτητο να υπάρχει στρατιωτική ετοιμότητα και εθνική συνοχή. Ένα ισχυρό αίσθημα εθνικής ταυτότητας και μια ενωμένη κοινωνία αποτελούν σημαντικά εφόδια για την αντιμετώπιση εξωτερικών απειλών.

Οι σύγχρονες προκλήσεις στην άμυνα είναι οι ακόλουθες:

Οι ασύμμετρες απειλές, η τρομοκρατία, οι κυβερνοεπιθέσεις και ο υβριδικός πόλεμος αποτελούν όλο και πιο συχνές απειλές. Η τεχνολογική εξέλιξη, η ταχεία ανάπτυξη νέων τεχνολογιών, όπως η τεχνητή νοημοσύνη και τα αυτόνομα όπλα θέτουν νέες προκλήσεις στην άμυνα. Η κλιματική αλλαγή με τις επιπτώσεις της, δημιουργεί συχνά την ανάγκη για συνδρομή του στρατού. Οι Μεγάλες δυνάμεις δημιουργούν ένα πιο ασταθές διεθνές περιβάλλον.

Διαπιστώνεται λοιπόν, ότι η άμυνα μιας χώρας είναι ένα θέμα ύψιστης σημασίας που συνδέεται άμεσα με την ασφάλεια των πολιτών της, την εδαφική της ακεραιότητα και τη θέση της στο διεθνές σύστημα. Είναι ένα ζήτημα που απασχολεί κυβερνήσεις, στρατιωτικούς, πολιτικούς, αναλυτές και πολίτες σε όλο τον κόσμο. Η οικονομική δύναμη, ένας ισχυρός οικονομικός τομέας παρέχει τα απαραίτητα μέσα για τη χρηματοδότηση των ενόπλων δυνάμεων, την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών και τη διατήρηση μιας υγιούς οικονομίας σε περίπτωση κρίσης. Οι διεθνείς σχέσεις, οι συμμαχίες και η διπλωματική δραστηριότητα παίζουν σημαντικό ρόλο στην αποτροπή συγκρούσεων και στη διατήρηση της ειρήνης. (Nicholas F., Gerard E., 1986)

2.2 Το προσωπικό των Ενόπλων Δυνάμεων

Οι επιπτώσεις του δημογραφικού στην κοινωνία, την οικονομία, τη γήρανση του πληθυσμού, σε συνδυασμό με την υπογεννητικότητα, επιδρούν ανασταλτικά στην ύπαρξη ισχυρών ενόπλων δυνάμεων. Το στρατιωτικό προσωπικό που είναι ένας βασικός παράγοντας των Ενόπλων Δυνάμεων,

αποτελείται από μόνιμους Αξιωματικούς, επαγγελματίες οπλίτες Ε.Π.Ο.Π. και στρατευμένους κληρωτούς.

Η ανάγκη για τεχνολογία και αυτοματοποίηση. Με τη μείωση του ανθρώπινου δυναμικού οι χώρες στρέφονται όλο και περισσότερο στη χρήση νέας τεχνολογίας για να ενισχύσουν τις στρατιωτικές τους δυνάμεις, ρομπότ, drones και άλλες αυτοματοποιημένες τεχνολογίες, είναι πλέον κρίσιμες για την άμυνα και μπορούν να αναλάβουν επικίνδυνες, δύσκολες αποστολές, μειώνοντας την εξάρτηση από μεγάλο αριθμό στρατιωτικών.

Τα σύγχρονα δαπανηρά και πολύπλοκα οπλικά συστήματα δημιουργούν αυξημένες ανάγκες σε προσωπικό με υψηλή κατάρτιση και ανάλογη εκπαίδευση με επιδράσεις, στην θητεία και στην επιχειρησιακή ετοιμότητα.

Σήμερα οι νέοι προσέρχονται στο στρατό κακώς ενημερωμένοι, με αρνητικές διαθέσεις και με αναπτυσσόμενο τον ατομισμό. Πολλοί από αυτούς θεωρούν τη στράτευση βάρος και εμπόδιο για τις σπουδές και την εργασία τους, που πρέπει να παρακαμφθεί, συνήθως με αναβολές στράτευσης. Είναι αναγκαίο να επισημανθεί και ο εκπαιδευτικός χαρακτήρας του στρατού για το λόγο ότι: αναπτύσσεται το ομαδικό του πνεύμα, καλλιεργούνται οι αρετές του θάρρους, της αποφασιστικότητας, της ευθύνης και της πειθαρχίας. Υπάρχει αλληλεγγύη και συνεργασία, προάγεται η πίστη στην πατρίδα και επίσης προσφέρονται επαγγελματικές γνώσεις και εμπειρίες.

Η αστικοποίηση της ελληνικής κοινωνίας και ειδικότερα η εγκατάλειψη της υπαίθρου και η συγκέντρωση του πληθυσμού στις μεγάλες πόλεις (αστυφιλία) επηρεάζει, σημαντικά το δημογραφικό πρόβλημα της χώρας μας, αλλά και σε μεγάλο βαθμό την άμυνα της Ελλάδας, δεδομένου ότι δημιουργούνται πληθυσμιακά κενά στα σύνορα και κινδυνεύει ανά πάσα στιγμή η ασφάλεια των πολιτών της. (Λευκή Βίβλος ΕΕ, 1999)

2.3 Δημιουργία της στρατιωτικής οικογένειας

Τον 20^ο αιώνα αρχίζουν να εμφανίζονται οι τάσεις συρρίκνωσης του μεγέθους της ελληνικής οικογένειας και η διαφοροποίηση των οικογενειακών

τύπων (εκτεταμένη, πυρηνική). Η οικονομική κρίση που συνεχίζει να υπάρχει στην Ελλάδα επηρεάζει σημαντικά τα άτομα να δημιουργήσουν οικογένεια, πόσο μάλλον μια πολύτεκνη. Η οικογένεια βοηθάει στηρίζει τα άτομα που δεν εργάζονται, παρέχει προστασία και εισοδηματική στήριξη. Ο κίνδυνος της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού είναι μια απειλή για τις ελληνικές οικογένειες, αλλά και για τις άλλες χώρες της Ευρώπης. Συχνά διαπιστώνεται το φαινόμενο να μένουν άνεργοι γονείς σε αστικές και μη αστικές περιοχές.

«Σε όλες τις κοινωνίες η οικογένεια αποτελεί βασική μορφή της κοινωνικής οργάνωσης που επηρεάζει και διαμορφώνει κοινωνίες και λαούς» (Hansson, 2011). Επίσης, η οικογένεια βοηθάει στην κοινωνική ανάπτυξη, διότι μέσω αυτής, εξασφαλίζεται η κοινωνική αναπαραγωγή. (Μουσούρου Λ., 2005)

«Η κινητήρια δύναμη των ευκαιριών της ζωής κάθε ανθρώπου βρίσκεται στις οικογενειακές συνθήκες της παιδικής του ηλικίας». (Esping-Andersen G., 2006)

Με το πέρασμα των χρόνων η οικογένεια αλλάζει μορφή, η μητέρα εργάζεται, φέρνει εισόδημα, κάτι που το έφτιαχνε παλιά ο πατέρας. Η λειτουργία της σύγχρονης οικογένειας εστιάζεται συνήθως στην κάλυψη των ψυχικών αναγκών από ότι παλαιότερα που ενδιαφερόταν για τροφή, ενδυμασία, κατοικία και γενικότερα τη φροντίδα των μελών της. Η οικογένεια είναι σήμερα πυρηνική (δύο ενήλικες έγγαμοι ή όχι), ζουν με τα παιδιά τους, λιγότερο εκτεταμένη (παππούδες, γονείς, αδέρφια ,θείοι) ζουν μαζί κάτω από την ίδια στέγη και υπάρχει στενή σχέση μεταξύ τους (Giddens A.,2006).

Το κράτος λοιπόν οφείλει να προστατεύσει το θεσμό της οικογένειας και να απαλύνει τις συνέπειες που μπορεί να υπάρξουν από την άνιση σχέση της αγοράς εργασίας. Να συντελέσει στη μείωση της ανεργίας, ενίσχυση της κοινωνικής φροντίδας, με λίγα λόγια, να εφαρμοστεί μια κοινωνική πολιτική ευημερίας, εφόσον η οικογένεια αποτελεί τη βάση συγκρότησης ενός κράτους (Λυμπεράκη Α. & Τήνιος Π., 2012).

Η στρατιωτική οικογένεια όμως είναι ένα μοναδικό κοινωνικό σχήμα που διαμορφώνεται γύρω από την υπηρεσία ενός ή περισσότερων μελών της στις Ένοπλες Δυνάμεις.

Ο γάμος ενός μέλους της οικογένειας στις Ένοπλες Δυνάμεις σηματοδοτεί την είσοδο ολόκληρης της οικογένειας στον στρατιωτικό τρόπο ζωής. Τα παιδιά που

μεγαλώνουν σε ένα στρατιωτικό περιβάλλον αποκτούν από νωρίς μια μοναδική προοπτική στη ζωή και αναπτύσσουν δεξιότητες προσαρμογής σε νέα περιβάλλοντα.

2.3.1 Χαρακτηριστικά της στρατιωτικής οικογένειας:

Οι μετακινήσεις: οι συχνές μετακινήσεις αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της στρατιωτικής ζωής. Οι οικογένειες μετακομίζουν σε νέες βάσεις και πόλεις κάθε λίγα χρόνια, δημιουργώντας νέα κοινωνικά δίκτυα και προσαρμοζόμενες σε διαφορετικούς πολιτισμούς.

Οι απουσίες: οι αποστολές και οι ασκήσεις απομακρύνουν συχνά τα μέλη των ενόπλων δυνάμεων από τις οικογένειές τους, δημιουργώντας περιόδους αποχωρισμού και προσαρμογής.

Η κοινότητα: οι στρατιωτικές οικογένειες δημιουργούν ισχυρές κοινότητες μεταξύ τους, προσφέροντας αλληλοστήριξη και κατανόηση για τις μοναδικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν.

Η πειθαρχία και η δομή: οι στρατιωτικές οικογένειες συχνά ενστερνίζονται αρχές πειθαρχίας, οργάνωσης και προγραμματισμού που επηρεάζουν την καθημερινή τους ζωή.

Ο πατριωτισμός και το καθήκον: ο πατριωτισμός και η αίσθηση υπηρεσίας αποτελούν σημαντικά στοιχεία της ταυτότητας των στρατιωτικών οικογενειών.

2.3.2 Προκλήσεις και ανταμοιβές

Προκλήσεις: οι συχνές μετακινήσεις, οι αποχωρισμοί, οι αλλαγές στις σχολικές μονάδες και η ανάγκη συνεχούς προσαρμογής αποτελούν σημαντικές προκλήσεις για τις στρατιωτικές οικογένειες.

Ανταμοιβές: η αίσθηση του ανήκειν σε μια κοινότητα, η ευκαιρία να γνωρίσουν διαφορετικούς πολιτισμούς και η υπερηφάνεια για την υπηρεσία του μέλους της οικογένειας στις Ένοπλες Δυνάμεις αποτελούν σημαντικές ανταμοιβές.

Η στρατιωτική οικογένεια είναι ένα δυναμικό και ανθεκτικό σχήμα που απαιτεί συνεχή προσαρμογή και υποστήριξη.

Υποστήριξη από την κοινότητα: η δημιουργία υποστηρικτικών δικτύων και προγραμμάτων για τις στρατιωτικές οικογένειες είναι απαραίτητη για την αντιμετώπιση των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν.

Εκπαίδευση και συμβουλευτική: η παροχή εκπαίδευσης και συμβουλευτικής σε θέματα όπως η διαχείριση του στρες, η επικοινωνία και η προσαρμογή σε νέα περιβάλλοντα μπορεί να βοηθήσει τις στρατιωτικές οικογένειες.

Ανοικτή επικοινωνία: η ανοιχτή και ειλικρινής επικοινωνία μεταξύ των μελών της οικογένειας είναι απαραίτητη για την αντιμετώπιση των προκλήσεων που προκύπτουν. (Λευκή Βίβλος, 1998-1999)

Διαπιστώνεται λοιπόν η σημασία της στρατιωτικής οικογένειας και η ανάγκη να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή από τους αρμόδιους φορείς για διευκολύνσεις των οικογενειών αυτών.

2.4 Μείωση των πολυτέκνων

Οι πολύτεκνες οικογένειες αποτελούν ένα σημαντικό τμήμα του ελληνικού πληθυσμού. Η προσφορά τους στην ενίσχυση της γεννητικότητας είναι σημαντική, εφόσον προσφέρουν στη χώρα το ανθρώπινο δυναμικό που απαιτείται για την εξασφάλιση της συνέχειας του έθνους και δημιουργούν την ελπίδα για ένα καλύτερο αύριο. Παρόλα αυτά οι προσπάθειες που καταβάλλουν οι πολύτεκνοι για την ανατροφή και διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους είναι μεγάλες και τις περισσότερες φορές γίνονται κάτω από δύσκολες συνθήκες, χωρίς ουσιαστική παρέμβαση για βοήθεια από την πλευρά της πολιτείας. (Κυριαζή Ν., 1992)

Η μείωση του αριθμού των πολύτεκνων οικογενειών αποτελεί ένα φαινόμενο που απασχολεί όλο και περισσότερο την ελληνική κοινωνία και τις κυβερνήσεις. Πρόκειται για μια σύνθετη πραγματικότητα που επηρεάζεται από μια σειρά κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών παραγόντων.

Αιτίες της μείωσης: οι οικονομικοί λόγοι, η αύξηση του κόστους διαβίωσης, τα αυξημένα έξοδα για στέγαση, τροφή, εκπαίδευση και υγεία αποθαρρύνουν πολλά ζευγάρια από το να αποκτήσουν περισσότερα παιδιά.

Η ασφάλεια της εργασίας: η αβεβαιότητα δηλαδή για την επαγγελματική σταδιοδρομία και η έλλειψη σταθερών θέσεων εργασίας καθιστούν δύσκολη την οικονομική στήριξη μιας μεγάλης οικογένειας.

Οι κοινωνικοί λόγοι: η αλλαγή των ρόλων των φύλων, δηλ. η ισότιμη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας και η επιλογή τους να καθυστερήσουν την απόκτηση παιδιών. Η ατομοκεντρική κοινωνία, η προτεραιότητα δηλαδή στην προσωπική ανάπτυξη και την καριέρα σε σχέση με την οικογένεια.

Πολιτικοί λόγοι: η μείωση των παροχών, των οικογενειακών επιδομάτων και άλλων παροχών προς τις πολύτεκνες οικογένειες και η έλλειψη υποδομών, η ανεπαρκής υποστήριξη από το κράτος σε θέματα παιδικής μέριμνας, εκπαίδευσης και υγείας.

Οι επιπτώσεις της μείωσης των πολύτεκνων οικογενειών είναι οι εξής:

Η δημογραφική γήρανση, η μείωση του γενετικού ρυθμού οδηγεί σε γήρανση του πληθυσμού με αρνητικές συνέπειες για την οικονομία και την κοινωνική συνοχή.

Η αλλαγή της δομής των οικογενειών. Δηλαδή η επικράτηση των μικρότερων οικογενειών επηρεάζει τις σχέσεις μεταξύ των γενεών και τις κοινωνικές δομές.

Οι κοινωνικές ανισότητες, η δυσκολία των πολύτεκνων οικογενειών να ανταπεξέλθουν οικονομικά εντείνει τις κοινωνικές ανισότητες.

Προτάσεις για την αντιμετώπιση του φαινομένου είναι η οικονομική στήριξη, η αύξηση δηλαδή των οικογενειακών επιδομάτων, φορολογικά κίνητρα για την απόκτηση παιδιών, παροχή δωρεάν παιδικής φροντίδας, ο συμβιβασμός επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής. Ελαστικότερα ωράρια εργασίας,

τηλεργασία, υποστήριξη των εργαζόμενων γονέων, η επένδυση στην παιδεία και την υγεία, δημιουργία περισσότερων παιδικών σταθμών, βελτίωση των σχολικών υποδομών, παροχή ποιοτικών υπηρεσιών υγείας για τα παιδιά. Η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση για την ανάπτυξη προγραμμάτων για τα οφέλη της οικογένειας και την ανατροφή των παιδιών.

Η αντιμετώπιση της μείωσης των πολύτεκνων οικογενειών απαιτεί λοιπόν μια ολιστική προσέγγιση που να λαμβάνει υπόψη τις οικονομικές, κοινωνικές, και πολιτικές διαστάσεις του προβλήματος, είναι απαραίτητο να δημιουργηθεί ένα περιβάλλον που να ενθαρρύνει τους πολίτες να αποκτήσουν παιδιά και να μεγαλώσουν τις οικογένειές τους (Πουλοπούλου Η., 1994).

Σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα οι πολύτεκνοι γονείς στην πλειοψηφία τους είναι κάτοχοι απολυτηρίου στοιχειώδους εκπαίδευσης, γεγονός που δείχνει πως με την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου η γεννητικότητα μειώνεται.

Πίνακας 2. Το μορφωτικό επίπεδο των πολύτεκνων γονέων

Επίπεδο Εκπαίδευσης	Ποσοστό %
Και οι δύο γονείς αγράμματοι	8,7
Ο ένας τουλάχιστο έχει απολυτήριο στοιχειώδους εκπαίδευσης	65,4
Ο ένας τουλάχιστο έχει απολυτήριο μέσης εκπαίδευσης	17,1
Ο ένας τουλάχιστο έχει πτυχίο ανώτερης σχολής	8,8

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων της ΕΣΥΕ, απογραφή 2011

2.5 Μείωση των σχολείων υποχρεωτικής εκπαίδευσης

Η μείωση των δημοτικών σχολείων σε μια χώρα ή περιοχή έχει άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις στις δημογραφικές εξελίξεις, τόσο σε επίπεδο πληθυσμού όσο και σε επίπεδο κοινωνικοοικονομικών συνθηκών. Μερικές από τις κύριες επιπτώσεις είναι οι εξής: (IOBE, 2022).

- Η μείωση της γεννητικότητας, το κλείσιμο ή η συγχώνευση σχολείων μπορεί να έχει αρνητικές συνέπειες για την οικογενειακή πολιτική και τη γεννητικότητα. Οι οικογένειες που ζουν σε περιοχές με περιορισμένες εκπαιδευτικές υποδομές ενδέχεται να είναι λιγότερο διατεθειμένες να αποκτήσουν παιδιά, κυρίως λόγω της έλλειψης προσβασιμότητας σε καλής ποιότητας εκπαίδευση.
- Η αναγκαστική μετανάστευση όταν τα σχολεία κλείνουν, οι γονείς σε απομακρυσμένες ή μικρές περιοχές μπορεί να αναγκαστούν να μετακινηθούν σε μεγαλύτερες πόλεις για να βρουν καλύτερες εκπαιδευτικές ευκαιρίες για τα παιδιά τους. Αυτή η τάση μπορεί να οδηγήσει σε εξασθένιση των πληθυσμών σε αγροτικές περιοχές και να ενισχύσει την αστικοποίηση.
- Η γήρανση του πληθυσμού, αν η μείωση των σχολείων είναι το αποτέλεσμα ενός γενικότερου δημογραφικού φαινομένου, όπως σημείωσε του πληθυσμού νέων ανθρώπων, αυτό μπορεί να οδηγήσει σε γήρανση του πληθυσμού, με λίγους νέους να εισέρχονται στο εκπαιδευτικό σύστημα και περισσότερους ηλικιωμένους να διαβιούν σε αυτές τις περιοχές.
- Οι εκπαιδευτικές ανισότητες, η απομάκρυνση ή η συρρίκνωση των σχολείων μπορεί να εντείνει τις κοινωνικές ανισότητες. Τα παιδιά σε περιοχές με λιγότερες σχολικές υποδομές μπορεί να στερούνται ίσων ευκαιριών εκπαίδευσης, κάτι που με τη σειρά του επηρεάζει την οικονομική και κοινωνική κινητικότητα.
- Η μείωση του εργατικού δυναμικού, μια πληθυσμιακή μείωση που προκύπτει από την έλλειψη εκπαιδευτικών υποδομών μπορεί να οδηγήσει σε μείωση του ενεργού πληθυσμού, κάτι που έχει αρνητικές συνέπειες για την οικονομία. Η έλλειψη νέων ανθρώπων με εκπαίδευση μπορεί να μειώσει την παραγωγικότητα και να περιορίσει τις ευκαιρίες ανάπτυξης σε διάφορους τομείς.
- Επιπτώσεις στην εκπαίδευση και στην ποιότητα ζωής, σε περιοχές που δεν διαθέτουν αρκετά σχολεία ή εκπαιδευτικές υποδομές, η ποιότητα της εκπαίδευσης μπορεί να υποβαθμισθεί μειώνοντας την ετοιμότητα των νέων για το μέλλον. Αυτό με τη σειρά του, μπορεί να έχει μακροχρόνιες επιπτώσεις στην κοινωνική συνοχή και στην οικονομική ανάπτυξη.

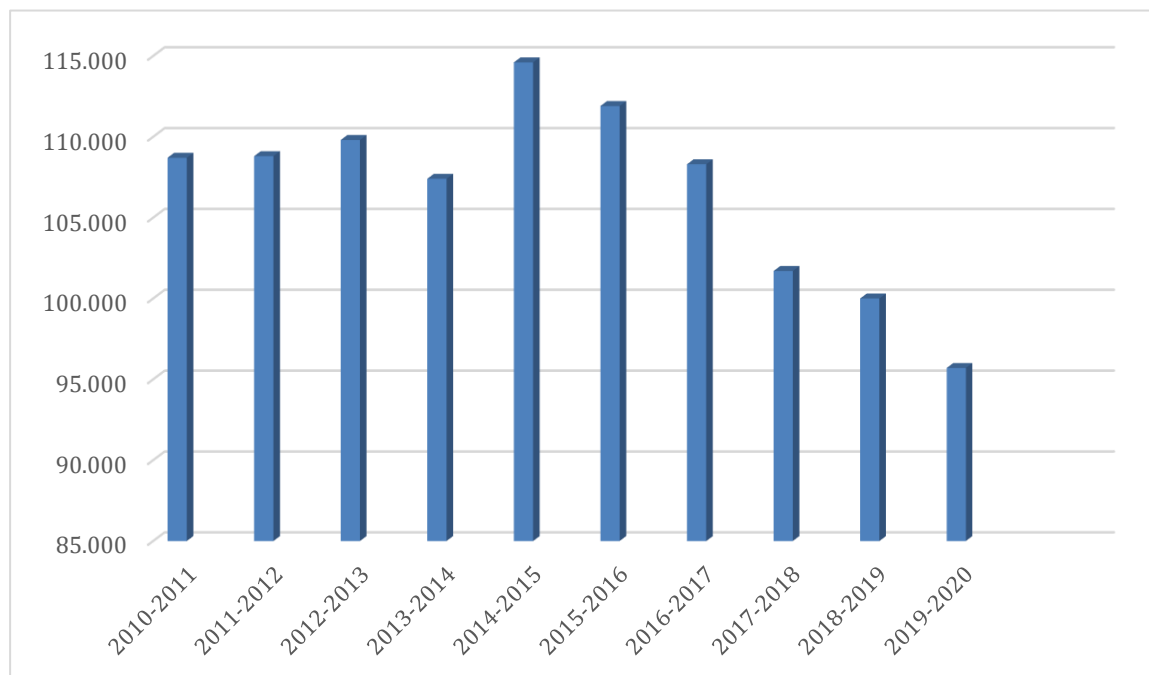
Η συρρίκνωση των σχολικών μονάδων λόγω των δημογραφικών εξελίξεων δημιουργεί την ανάγκη για αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα, στην πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ο καθορισμός ελάχιστου ορίου μαθητών ανά τμήμα με καθορισμό συγκεκριμένων εξαιρέσεων για ειδικές κοινωνικές και γεωγραφικές συνθήκες.

Ο προσδιορισμός ελάχιστου ορίου μαθητών και τμημάτων ανά σχολική μονάδα, ιδιαίτερα στις αστικές και μη αστικές περιοχές.

Αποκέντρωση της διαχείρισης του συστήματος, αυτονομία και ευελιξία των σχολικών μονάδων στην προσαρμογή μέρος του σχολικού προγράμματος στις τοπικές συνθήκες και αναδιάρθρωση της δημόσιας δαπάνης. Επίσης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, προτείνεται, ανασχεδιασμός της λειτουργίας των παιδαγωγικών τμημάτων, αναπροσανατολισμός των προγραμμάτων των ΑΕΙ με στόχο την προσέλκυση και αλλοδαπών φοιτητών και προσαρμογή του αριθμού εισακτέων στα ΑΕΙ με βάση τις δημογραφικές μεταβολές. (IOBE, 2022)

Συνοπτικά, η μείωση των σχολείων δεν επηρεάζει μόνο τη διαδικασία εκπαίδευσης, αλλά έχει και σημαντικές επιπτώσεις στη δημογραφική και κοινωνική δομή μιας χώρας ή περιοχής (ΕΔΗΜ, 1985).

Γράφημα 2. Μαθητές δημοτικού σχολείου α' τάξης

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

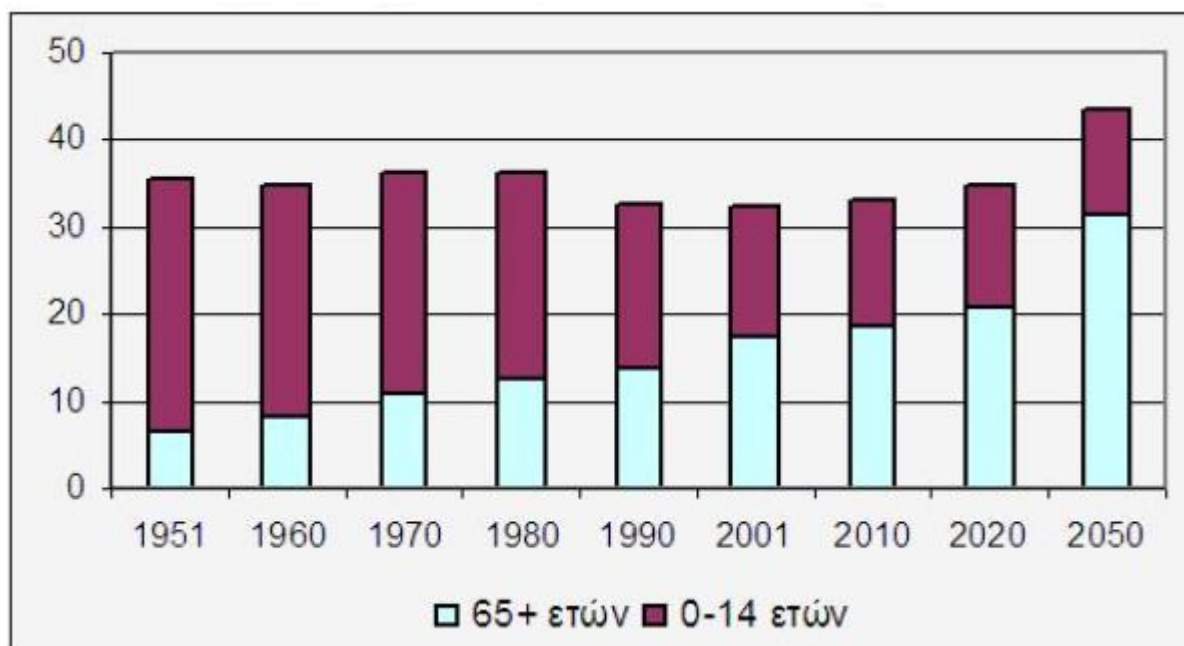
Στο παραπάνω γράφημα παρουσιάζονται οι επιπτώσεις των δημογραφικών εξελίξεων στην υποχρεωτική εκπαίδευση και ειδικότερα στα δημοτικά σχολεία. Η μείωση των γεννήσεων έχει επηρεάσει τον αριθμό των μαθητών, όπου φαίνεται ότι κάθε χρόνο μειώνεται από τα μέσα της προηγούμενης δεκαετίας. Οι μαθητές της πρώτης τάξης του δημοτικού σχολείου, κατά το σχολικό έτος 2019 - 20 ανέρχονται σε 95.700, μειώθηκαν από 100.000 που ήταν το 2018 - 19 και το 2014 - 15 ήταν 114.600, όπου παρατηρήθηκε πτώση 16,5% σε 5 έτη. Αποτέλεσμα της μείωσης των μαθητών είναι η συρρίκνωση των τμημάτων και των δημοτικών σχολείων.

2.6 Δημογραφική γήρανση

Η δημογραφική γήρανση είναι ένα φαινόμενο που αρχίζει να εμφανίζεται στις αρχές του εικοστού αιώνα, κυρίως στις αναπτυγμένες χώρες. Τα τελευταία 30 χρόνια, αποτελεί αντικείμενο μελέτης και συζητήσεων σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. Έχει επίδραση στη δομή της κοινωνίας, διαφορετικά γίνεται η κατανομή του πληθυσμού σε μεγάλες ηλικιακές ομάδες. Με τον όρο «δημογραφική γήρανση» εννοούμε τη συνεχή αύξηση της αναλογίας των ηλικιωμένων ατόμων (65–70-75+) στο συνολικό πληθυσμό. Είναι προφανές ότι η συνεχής αυτή αύξηση της αναλογίας των ηλικιωμένων συμβαδίζει με τη μείωση του ειδικού βάρους των παιδιών (0-14 ετών). Η δημογραφική γήρανση λοιπόν αναφέρεται στην αύξηση του μέσου όρου ηλικίας ενός πληθυσμού και στην αύξηση του ποσοστού των ηλικιωμένων ατόμων σε σχέση με τα άτομα σε ηλικία εργασίας, αυτό σημαίνει ότι ο πληθυσμός γίνεται όλο και πιο γερασμένος, με τους ηλικιωμένους να αποτελούν ένα μεγαλύτερο μέρος του συνόλου.

Στο παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζεται το ποσοστό των ηλικιακών ομάδων του πληθυσμού στην Ελλάδα τα έτη 1951 έως 2050.

Διάγραμμα 2

Πηγή: ΕΣΥΕ

«Οι δημογράφοι απέδειξαν ήδη από τις αρχές της πρώτης μεταπολεμικής δεκαετίας (J. Bourgeois- Pichat, 1951., Sauvy, 1963) ότι τα αίτια της δημογραφικής γήρανσης είναι κυρίως η πτώση της γεννητικότητας/γονιμότητας (δηλαδή στην μείωση του αριθμού των παιδιών που φέρνουμε στον κόσμο) και όχι στην αύξηση του μέσου όρου ζωής (στη μείωση δηλαδή της θνησιμότητας), όπως πιστεύει ο «κοινός νους» (ταυτίζοντας τη δημογραφική γήρανση με την αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων που όταν δεν είναι αποτέλεσμα της αύξησης του συνολικού πληθυσμού, απορρέει από την αύξηση του μέσου όρου ζωής)».

Ο πληθυσμός που ανήκει στην τρίτη ηλικία είναι προφανές, ότι αυξάνεται με γοργούς ρυθμούς στις χώρες της Ευρώπης και ιδίως στη χώρα μας. Αυτή η δημογραφική γήρανση του πληθυσμού, η οποία παρατηρείται στις τεχνολογικά αναπτυγμένες χώρες, απασχολεί πολλές χώρες της Ευρώπης, καθώς οι δημογραφικές προβλέψεις παρατηρούν σημαντική στασιμότητα στην αύξηση του πληθυσμού, η οποία ταυτόχρονα συνοδεύεται από τη μείωση των νέων ατόμων και ταυτόχρονη αύξηση των ηλικιωμένων.

Το σημαντικό είναι ότι θα υπάρξει κατακόρυφη αύξηση του αριθμού των ατόμων που ανήκουν σε ηλικίες μεγαλύτερες των 80 (Υφαντόπουλος Ι. 2000).

Αιτίες της δημογραφικής γήρανσης: τρεις μηχανισμοί συντελούν σε αυτήν.

Ο πρώτος είναι η μακροβιότητα, ζούμε περισσότερο. Ο δεύτερος η μείωση της γεννητικότητας, λιγότερα παιδιά και νέοι στο γενικό πληθυσμό και τέλος ο τρίτος μηχανισμός περιλαμβάνει τη μετανάστευση. Άτομα που βρίσκονται σε παραγωγική ηλικία φεύγουν από τη χώρα τους, με αποτέλεσμα να υπάρχει αύξηση της αναλογίας του πληθυσμού των ηλικιωμένων άνω των 65 χρόνων (Τραγάκη Α., Μπάγκαβος Χ. Ντούνας Δ., 2015).

Ο πιο σημαντικός παράγοντας γήρανσης του πληθυσμού θεωρείται η μείωση της γεννητικότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο μέσος όρος γονιμότητας είναι 1,55%, στην Ελλάδα, 1,3 χαμηλότερος σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Επίσης, η μετανάστευση συμβάλλει στην αύξηση της δημογραφικής γήρανσης.

Το μεταναστευτικό ισοζύγιο παρουσιάζει αρνητικό πρόσημο, καθώς πολλοί μετανάστες της δεκαετίας του '90 έφυγαν από τη χώρα. Η φυγή των εργαζομένων στο εξωτερικό επιδρά στα οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα της χώρας, εφόσον η Ελλάδα δεν έχει τη δυνατότητα να αξιοποιήσει το ανθρώπινο δυναμικό της. Επικρατεί ένα κλίμα απαισιοδοξίας στους νέους επιστήμονες. Η χώρα γερνάει με γοργούς ρυθμούς, αν βελτιωθούν τα οικονομικά δεδομένα, ίσως υπάρξει επιστροφή των μεταναστών.

Ο δείκτης δημογραφικής γήρανσης,

$$(N_{65}/N_{0-14})*100$$

μας δείχνει την αναλογία των ηλικιωμένων ατόμων 65 και άνω σε κάθε 100 παιδιά. Ο πληθυσμός στην Ελλάδα των ηλικιωμένων πολιτών άνω των 65 είναι σήμερα 21% του συνολικού πληθυσμού. Το 2050 προβλέπεται να φτάσει το 30-

33%. Και ο ενεργός οικονομικά πληθυσμός θα μειωθεί σημαντικά (Ρόμπολης Σ., Μπέτσης Β., 2013).

Συνέπειες της δημογραφικής γήρανσης

Στη χώρα μας το γεγονός της αύξησης του προσδόκιμου χρόνου ζωής και η πτώση της γεννητικότητας έχει ως αποτέλεσμα η πατρίδα μας να είναι πλέον γερασμένη.

Σύμφωνα με την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία το 2030, ο αριθμός των ατόμων που θα είναι άνω των 60 θα φτάνει σχεδόν το 1/3 του συνόλου του πληθυσμού. Σήμερα η υπογεννητικότητα αποτελεί ένα σοβαρό πρόβλημα που έχει άμεση σύνδεση με τους έντονους ρυθμούς της ζωής και την αστικοποίηση του πληθυσμού.

Η δημογραφική γήρανση επιδρά αρνητικά και στα συστήματα υγείας των χωρών, κυρίως στον τομέα που αφορά τις δαπάνες. Στη χώρα μας η χρήση των νοσοκομειακών υπηρεσιών από τους ηλικιωμένους θεωρείται ότι γίνεται για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο από αυτό που χρειάζεται. Η ιδρυματική περίθαλψη για τα άτομα που είναι χρόνια πάσχοντες είναι αρκετά περιορισμένη. Η δημογραφική γήρανση επηρεάζει άμεσα και την οικονομία. Ωστόσο, η απασχόληση είναι εκείνη που δέχεται τις μεγαλύτερες επιπτώσεις στο κομμάτι της οικονομίας.

Η μετανάστευση και η δημογραφική γήρανση οδηγούν στη μείωση της αναλογίας του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Πρόσφατα η οικονομική κρίση που βιώνει η Ελλάδα αποδεικνύει ότι η αύξηση της μετανάστευσης κυρίως των ατόμων που βρίσκονται σε παραγωγικές ηλικίες, έπληξε σοβαρά το κομμάτι της εργασίας και την παραγωγή.

Είναι αναγκαίο λοιπόν να δοθεί έμφαση στην ενίσχυση της παραγωγικότητας της εργασίας και στην αύξηση του δείκτη απασχόλησης, ώστε να περιοριστεί ο ρυθμός γήρανσης του πληθυσμού και οι επιπτώσεις του. Η δημογραφική γήρανση επιφέρει επίσης και κοινωνικές επιπτώσεις. Ειδικότερα, το φαινόμενο της σύγκρουσης των γενεών και της αύξησης του χάσματος που υπάρχει

ανάμεσα στους ηλικιωμένους και τους νεότερους. Τέλος, έχει επιπτώσεις εθνικές και πολιτικές. Σε εθνικό επίπεδο οι επιπτώσεις συνδέονται με τον τομέα της άμυνας, όπως είναι η αύξηση των κονδυλίων που απαιτούνται για εξοπλιστικά προγράμματα και η μείωση του στρατεύσιμου πληθυσμού λόγω της αύξησης των ηλικιωμένων. Ως προς τις πολιτικές επιπτώσεις, οι ηλικιωμένοι αποτελούν μεγαλύτερο μέρος του εκλογικού σώματος. Συνήθως κατέχονται από συντηρητικές και οπισθοδρομικές αντιλήψεις και νοοτροπίες. Και ως εκ τούτου δημιουργούνται εμπόδια για κοινωνικές αλλαγές (Πουλοπούλου Η.-Ε., 1983).

Διαπιστώνεται λοιπόν, ότι σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης οι πληθυσμοί των κρατών μελών γερνάνε με γρήγορους ρυθμούς εξαιτίας της μείωσης των γεννήσεων και της αύξησης του προσδόκιμου της ζωής. Η γήρανση αποτελεί ένα γεγονός από το οποίο δεν μπορεί κανείς να ξεφύγει. Οι συνέπειες της γήρανσης είναι διαφορετικές από άτομο σε άτομο εξαιτίας κάποιων γενετικών παραγόντων και επίσης λόγω άλλων χαρακτηριστικών που σχετίζονται με το εισόδημα, τον τρόπο ζωής, το επάγγελμα. Βασική κατεύθυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι να εφαρμοστούν πολιτικές που θα ευνοήσουν την ενεργό γήρανση. Με αυτό τον τρόπο θα αποφευχθεί και ο κοινωνικός αποκλεισμός που βιώνει συχνά αυτή η πληθυσμιακή ομάδα των ηλικιωμένων. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Ένωση, προκειμένου να επιτευχθεί η ενεργός γήρανση, θα πρέπει να συνδυαστούν κάποιες πολιτικές που να ενισχύουν την προσφορά εργασίας σε ηλικιακές ομάδες, άνω των 60 ετών που θα ενισχύσουν τη ζήτηση εργασίας και συνθήκες που θα καταπολεμούν τις διακρίσεις λόγω ηλικίας. Σε αυτό το πλαίσιο, τα κράτη μέλη έχουν αναπτύξει ένα πλέγμα παρεμβάσεων με στόχο τους, την δράση των ηλικιωμένων ατόμων. Μερικά από αυτά τα μέτρα είναι, η μείωση των κινήτρων για την πρόωρη συνταξιοδότηση, η θέσπιση αυστηρών προϋποθέσεων, η ενεργός συνταξιοδότηση, η καθιέρωση ευέλικτων μορφών εργασίας, η ενίσχυση της διά βίου μάθησης, η εξασφάλιση καλών συνθηκών εργασίας και η εφαρμογή ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης για εκείνα τα άτομα που είναι άνω των 60. (Δρεττάκης Μ., 1996)

2.7 Εσωτερική Μετανάστευση

Η εσωτερική μετανάστευση, η εγκατάσταση του πληθυσμού από την ύπαιθρο στις μεγάλες πόλεις, είχε ως συνέπεια την ελάττωση των γεννήσεων στη χώρα μας, εφόσον στα χωριά οι νέοι κάνουν περισσότερα παιδιά, διότι παντρεύονται σε μικρή ηλικία και η ανατροφή των παιδιών στο χωριό είναι τελείως διαφορετική από ότι στα παιδιά των πόλεων. Οι νέοι που εγκαθίστανται στις μεγάλες πόλεις σύντομα αποκτούν τις συνήθειες των πόλεων, παντρεύονται σε μεγαλύτερη ηλικία, ασχολούνται περισσότερο με τη δουλειά τους, με την προοπτική κάποιας καριέρας, με αποτέλεσμα να κάνουν λιγότερα παιδιά (Δρεπτάκης Μ., 1996).

Μετανάστευση θεωρείται ως ένα φαινόμενο διαχρονικό και πολυδιάστατο. Οι μετακινήσεις των πληθυσμών από περιοχή σε περιοχή από κράτος σε κράτος και μεταξύ ηπείρων διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην πορεία της ανθρωπότητας. Η μετανάστευση επηρεάζει την εξέλιξη του πληθυσμού μιας χώρας ως προς το μέγεθος και τα χαρακτηριστικά της δομής του ως κοινωνικό και οικονομικό φαινόμενο παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον επειδή συνδέεται με πολλές πλευρές της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Όπως η απασχόληση, η ανεργία, οι παραγωγικές δυνάμεις, η ενσωμάτωση, τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά κ.α.

Οι λόγοι που οδηγούν στη μετανάστευση είναι κυρίως οικονομικοί, εργασιακοί, πολιτικοί, κοινωνικοί, περιβαλλοντικοί, εξαιτίας των πολέμων ή διώξεων ωθούν τον άνθρωπο σε αυτήν. Βασικός στόχος είναι εγκατάσταση σε ένα καλύτερο περιβάλλον και η βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης των ανθρώπων. Υπάρχουν πολλά είδη μετανάστευσης, όπως ένα είδος είναι και η εσωτερική μετανάστευση, για την οποία γίνεται αναφορά στην παρούσα εργασία. Οι παράγοντες που επηρεάζουν την εσωτερική μετανάστευση μελετιούνται από τις θεωρητικές μελέτες που συναντώνται στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία. Η μετανάστευση με βάση το γεωγραφικό της χαρακτήρα, διακρίνεται σε δύο κατηγορίες, την εξωτερική που αναφέρεται εκτός των συνόρων μιας χώρας και την εσωτερική εντός των συνόρων της. Ένας ορισμός που θα μπορούσε να δοθεί για την εσωτερική μετανάστευση είναι ο εξής: «η προσωρινή ή μόνιμη

αναχώρηση κάποιου από τον τόπο κατοικίας του και η εγκατάσταση και δραστηριοποίησή του σε άλλον τόπο, μέσα στα όρια της ελληνικής επικράτειας» (Κανελλόπουλος Κ., 1995).

Οι σημαντικότερες μορφές μεταναστευτικής κίνησης είναι οι εξής:

α) με βάση τη διάρκεια παραμονής, διακρίνεται σε μόνιμη και προσωρινή μετανάστευση, **β)** με κριτήριο την πρόθεση μετανάστευσης σε εκούσια ή αναγκαστική και βίαιη, **γ)** ανάλογα με το μέγεθος του πληθυσμού που μετακινείται σε ανεξάρτητη και μαζική μετανάστευση και **δ)** με κριτήριο το κράτος σε διεθνή μετανάστευση και εσωτερική μετανάστευση η οποία γίνεται συνήθως από αγροτικές σε αστικές περιοχές, από μια περιφέρεια σε μια άλλη, ενδοαστική (μετακινήσεις εντός αστικών περιοχών). Λαμπριανίδης Λ., (2012).

Από το δέκατο ένατο αιώνα και ως τις αρχές του εικοστού αιώνα δεν έχουμε μεγάλη εσωτερική μετανάστευση. Αυτό οφείλεται στο γεγονός της χαμηλής ανάπτυξης του βιομηχανικού τομέα και τη διεθνή μετανάστευση. Μέχρι το 1920 ο πληθυσμός πήγαινε στο εξωτερικό και κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου έρχεται η αστικοποίηση, ο αγροτικός πληθυσμός μετακινείται στις μεγάλες πόλεις: Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Βόλος, Καβάλα. Η αστικοποίηση ενισχύεται από τους Μικρασιάτες πρόσφυγες που εγκαθίστανται κυρίως στην Αθήνα. (Πολύζος Γ., 1979)

Ο βιομηχανικός τομέας απορροφά ένα πολύ περιορισμένο αριθμό εργατικών χεριών που αποδεσμεύει η γεωργία, ο τριτογενής τομέας παρέχει μεγαλύτερες δυνατότητες απασχόλησης στο τέλος του 1940, το 33% του ελληνικού πληθυσμού ζει σε αστικά κέντρα (Κυριαζή – Άλλισον Ε., 2007). Η Ελλάδα κατά τη μεταπολεμική περίοδο είχε έντονη εσωτερική μετανάστευση, πολλοί εργαζόμενοι επιθυμούσαν να ζουν στις μεγάλες πόλεις και να ενταχθούν στο δημόσιο τομέα για εργασία.

Είναι αξιοσημείωτο ότι, «στη τεσσαρακονταετία 1951-1991 η αναλογία του αστικού πληθυσμού αυξήθηκε από 37% σε 59%, η αναλογία του ημιαστικού μειώθηκε από 14% σε 13% και του αγροτικού πληθυσμού από 49% σε 28%». (Σιάμπος Γ., 1993)

Από τις αρχές του 2000, εμφανίζεται προοδευτικά μια νέα τάση με την εγκατάσταση πληθυσμού στον υπαίθρο χώρο. Ύπαιθρος δεν σημαίνει μόνο

φυσικό περιβάλλον, αλλά σύμφωνα με τον Παπαδόπουλο (2004), αυτή είναι ένας χώρος «όπου υφίστανται πολλαπλές δράσεις, διαφορετικές παραγωγικές δραστηριότητες, ετερογενείς χρήσεις των φυσικών πόρων, διαφορετικές κοινωνικές ομάδες και κοινωνικά στρώματα». Η ύπαιθρος αποτελεί χώρο «όπου συνδυάζεται η γεωργική παραγωγή με την χωρική κατανάλωση (π.χ. αγροτουρισμός, διατήρηση του περιβάλλοντος, ποιοτικά προϊόντα)». Όμως, σύμφωνα με τις Ντυκέν και Κακλαμάνη (2009), η Ελλάδα δεν φαίνεται «να παρουσιάζει τάσεις "επιστροφής" στην ύπαιθρο ως μια επιλογή μετάβασης σε ένα πολυλειτουργικό χώρο ή ως επιλογή ενός "τρόπου ζωής", αλλά λόγω των στενών δεσμών των μεταναστών με τον τόπο καταγωγής τους».

Οι λόγοι που ωθούν κυρίως τους ανθρώπους να μεταναστεύσουν εντός της ίδιας χώρας, είναι ποικίλοι και περιλαμβάνονται ως εξής:

Οικονομικοί :

- Η αναζήτηση εργασίας, η έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης σε μια περιοχή μπορεί να οδηγήσει τους ανθρώπους να μετακινηθούν σε περιοχές με μεγαλύτερη οικονομική δραστηριότητα και περισσότερες θέσεις εργασίας.
- Υψηλότεροι μισθοί, η προσδοκία για υψηλότερους μισθούς σε άλλες περιοχές αποτελεί ένα ισχυρό κίνητρο για μετανάστευση.
- Καλύτερες προοπτικές καριέρας, η επιθυμία για προαγωγή ή εξειδίκευση σε συγκεκριμένους τομείς μπορεί να οδηγήσει σε εσωτερική μετανάστευση.

Κοινωνικοί :

- Η επαγγελματική δικτύωση, η ύπαρξη επαγγελματικών δικτύων σε άλλες περιοχές μπορεί να διευκολύνει την ένταξη στην αγορά εργασίας.
- Οικογενειακοί λόγοι, η επανένωση των μελών μιας οικογένειας που ζουν σε άλλες περιοχές μπορεί να αποτελέσει σημαντικό κίνητρο.
- Η ποιότητας ζωής, η αναζήτηση καλύτερης ποιότητας ζωής, όπως η πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη, την εκπαίδευση και οι πολιτιστικές δραστηριότητες μπορεί να ωθήσουν τους ανθρώπους να μετακινηθούν.

Περιβαλλοντικοί :

- Οι φυσικές καταστροφές όπως: σεισμοί, πλημμύρες, πυρκαγιές και άλλα ακραία φαινόμενα που καταστρέφουν υποδομές, καλλιέργειες και οικισμούς, αναγκάζοντας τους κατοίκους να μετακινηθούν σε περιοχές που θεωρούνται ασφαλέστερες.
- Η Κλιματική αλλαγή, η αύξηση της στάθμης της θάλασσας, οι ξηρασίες και η υποβάθμιση των εδαφών μειώνουν τη γεωργική παραγωγή και οδηγούν σε έλλειψη τροφίμων και νερού αναγκάζοντας τους ανθρώπους να αλλάξουν περιοχή.

Πολιτικοί :

- Οι πολιτικές συγκρούσεις και οι αναταραχές (όπως εμφύλιοι πόλεμοι) μπορούν να αναγκάσουν τους ανθρώπους να εγκαταλείψουν τις περιοχές τους για να βρουν ασφάλεια σε άλλες περιοχές της χώρας.
- Πολιτικές διώξεις, η καταπίεση, η δίωξη λόγω πολιτικών πεποιθήσεων ή θρησκευτικών απόψεων, καθώς και η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελούν ισχυρά κίνητρα για μετανάστευση.
- Αλλαγές στο πολιτικό καθεστώς, οι πολιτικές αλλαγές, όπως οι επαναστάσεις, οι αλλαγές κυβερνήσεων μπορούν να προκαλέσουν αναστάτωση και να οδηγήσουν σε μετακινήσεις πληθυσμών.
- Διακρίσεις και ανισότητες, οι διακρίσεις βάσει εθνικότητας, φυλής, θρησκείας ή κοινωνικοοικονομικής τάξης μπορούν να αναγκάσουν τις μειονότητες να μετακινηθούν σε περιοχές όπου θα νιώθουν πιο ασφαλείς και αποδεκτοί. (Τσαούσης Γ., 1997)

Αποτελέσματα της μεταναστευτικής κίνησης:

Αστικοποίηση: η μαζική μετακίνηση πληθυσμού από τις αγροτικές περιοχές προς τις πόλεις, ιδιαίτερα την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, οδήγησε σε έντονη αστικοποίηση. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη των αστικών κέντρων, αλλά και την υποβάθμιση πολλών αγροτικών περιοχών.

Αλλαγή της δομής του πληθυσμού: η εσωτερική μετανάστευση επηρέασε τη σύνθεση του πληθυσμού σε κάθε περιοχή. Οι πόλεις έγιναν πιο πολυπολιτισμικές, ενώ οι αγροτικές περιοχές γερνούν και συρρικνώνονται πληθυσμιακά.

Οικονομικές επιπτώσεις: η μετακίνηση εργατικού δυναμικού επηρέασε την οικονομία των περιοχών προέλευσης και προορισμού. Οι πόλεις ωφελήθηκαν από την άφιξη νέου εργατικού δυναμικού, ενώ οι αγροτικές περιοχές αντιμετώπισαν προβλήματα λόγω της έλλειψης εργατικών χεριών.

Κοινωνικές αλλαγές: η εσωτερική μετανάστευση προκάλεσε σημαντικές κοινωνικές αλλαγές. Οι άνθρωποι που μετακινήθηκαν συχνά αντιμετώπισαν προβλήματα προσαρμογής στη νέα τους ζωή, ενώ οι κοινωνικοί δεσμοί στις περιοχές προέλευσης αποδυναμώθηκαν.

Αλλαγές στο περιβάλλον: η αστικοποίηση και η αύξηση του πληθυσμού στις πόλεις οδήγησαν σε προβλήματα περιβαλλοντικής υποβάθμισης, όπως η αύξηση της ρύπανσης και η μείωση των πρασίνων χώρων.

Συγκεκριμένοι τομείς που επηρεάστηκαν:

Αγορά εργασίας: η εσωτερική μετανάστευση δημιούργησε νέες ευκαιρίες απασχόλησης στις πόλεις, αλλά και προβλήματα ανεργίας στις αγροτικές περιοχές.

Υποδομές: η ανάγκη για στέγαση, εκπαίδευση και υγειονομική περίθαλψη αυξήθηκε στις πόλεις, οδηγώντας σε επενδύσεις σε υποδομές.

Κοινωνικές υπηρεσίες: η αύξηση του πληθυσμού στις πόλεις επιβάρυνε τις κοινωνικές υπηρεσίες, όπως τα σχολεία, τα νοσοκομεία και οι δημόσιες μεταφορές.

Πολιτική ζωή: η εσωτερική μετανάστευση επηρέασε τη πολιτική ζωή, καθώς άλλαξε τη σύνθεση του εκλογικού σώματος σε πολλές περιοχές. (Δρεττάκης Μ., 1996)

Η εσωτερική μετανάστευση στην Ελλάδα αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο που έχει αφήσει ένα ανεξίτηλο σημάδι στην κοινωνική, οικονομική και γεωγραφική δομή της χώρας (Μαρούκης Θ., 2009).

Διαπιστώνεται, η μεγάλη επίδραση του δημογραφικού στην άμυνα και την εθνική ασφάλεια της χώρας, καθώς διαμορφώνει τις συνθήκες στις οποίες δραστηριοποιείται το προσωπικό των ενόπλων δυνάμεων. Επίσης, η δημογραφική γήρανση έχει επιπτώσεις στη δομή των σχολείων και της εκπαίδευσης. Τονίζεται επιπλέον το φαινόμενο της εσωτερικής μετανάστευσης που επηρεάζεται από ένα σύνολο οικονομικών, κοινωνικών, περιβαλλοντικών και οικιστικών παραγόντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Οικονομικές επιπτώσεις των δημογραφικών εξελίξεων

Οι δημογραφικές εξελίξεις, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η γήρανση του πληθυσμού, η μείωση της γονιμότητας και οι μεταναστευτικές ροές ασκούν σημαντικές και πολυδιάστατες επιπτώσεις στην οικονομία της χώρας. Αυτές οι επιπτώσεις είναι πολυεπίπεδες και επηρεάζουν τομείς όπως την αγορά εργασίας, το εργατικό δυναμικό, την παραγωγικότητα και την ευημερία.

3.1 Σύνθεση της αγοράς εργασίας

Η οικονομική ανάπτυξη εξαρτάται από ένα συνδυασμό πολιτικών που πρέπει να εφαρμοστούν στην αγορά εργασίας όπως:

Το εργατικό δυναμικό συρρικνώνεται, με αποτέλεσμα να υπάρχουν χαμηλά επίπεδα στους ρυθμούς ανάπτυξης της οικονομίας.

Η μεγαλύτερη παραγωγικότητα σε μακροχρόνια βάση, απαιτεί επενδύσεις στο ανθρώπινο κεφάλαιο, (την εκπαίδευση, δεξιότητες) και προώθηση της έρευνας και της καινοτομίας.

Το κράτος πρέπει να ενεργοποιήσει το ανενεργό εργατικό δυναμικό, δίνοντας ευκαιρία για εργασία και σε άτομα που δεν έχουν υψηλό επίπεδο μόρφωσης. Καλύτερη διαχείριση της μετανάστευσης, ώστε να καλύπτονται εργασιακές θέσεις όπου υπάρχει έλλειψη. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μεγάλη ανάπτυξη της τεχνολογίας και η χρήση ρομπότ σε παραγωγικές μονάδες.

Η μείωση του αριθμού των απασχολούμενων, η αύξηση του κόστους μισθοδοσίας των επιχειρήσεων, η μείωση της παραγωγικότητας και η αύξηση των εισφορών για να καλυφθούν οι δαπάνες των συντάξεων και της περίθαλψης. Επίσης υπάρχει κινητικότητα των εργαζομένων στην ίδια επιχείρηση για να καλυφθούν οι ανάγκες της. Επιμερίζονται οι ευθύνες σε

λιγότερους εργαζομένους, με αποτέλεσμα εκείνοι να αναγκάζονται να δουλεύουν περισσότερο (IOBE, 2022).

Πίνακας 3. Ποσοστά απασχολούμενων ανά ηλικιακή ομάδα και φύλο στην Ελλάδα (1991 - 2021)

ΗΛΙΚΙΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ			ΓΥΝΑΙΚΕΣ		
	ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ			ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΕΣ		
	1991	2011	2021	1991	2011	2021
15-19	61,2%	31,7%	49%	35,4%	24,9%	58%
20-24	85,7%	62,5%	72%	46,9%	52,4%	74%
25-29	92,7%	77,8%	76%	47,2%	58,8%	79%
30-34	94,3%	82,0%	87%	45,7%	59,0%	84%
35-39	93,6%	81,9%	89%	39,0%	59,0%	85%
40-44	90,9%	79,9%	90%	31,9%	54,8%	87%
45-49	83,3%	73,2%	90%	25,2%	43,5%	88%
50-54	67,5%	59,5%	89%	16,7%	28,6%	87%
55-59	41,4%	29,8%	87%	10,1%	13,5%	87%
60-64	17,8%	8,8%	83%	3,9%	3,2%	85%

Πηγή: στοιχεία από ΕΣΥΕ και ίδια επεξεργασία

Στον παραπάνω πίνακα δίνονται τα ποσοστά των απασχολούμενων (δείκτης απασχόλησης) ανά ηλικιακή ομάδα και φύλο στα έτη 1991 και 2021. Διαπιστώνεται ότι η παρουσία των ανδρών στην απασχόληση είναι αισθητά υψηλότερη από αυτή των γυναικών. Κατά συνέπεια, οι διαφοροποιήσεις αυτές οδηγούν σε αντίστοιχες διαφορές από την άποψη των ποσοστών συμμετοχής στην αγορά εργασίας.

Ο όρος «ισότητα των φύλων» ενισχύθηκε και επικράτησε κυρίως τα τελευταία χρόνια όπου η γυναίκα απέκτησε τη δυνατότητα να αλλάξει κάποια στερεότυπα της κοινωνικής της κουλτούρας που την περιόρισαν σε κάποιους τομείς, όπως στον εργασιακό χώρο.

Η ισότητα ανδρών και γυναικών η οποία είναι θεμελιώδης αξία του κοινοτικού δικαίου, έφερε στις γυναίκες πολλές δυνατότητες για ανώτερες σπουδές, αλλά και κατοχύρωσης των ισάξιων εργατικών τους δυνατοτήτων (Παπαγιαννοπούλου Μ. & Παπαρούνη Ρ., 2005). Οι γυναίκες έχουν τα ίδια κίνητρα με τους άνδρες για να ανταπεξέλθουν στην αγορά εργασίας, οι εργαζόμενες βρίσκονται πλέον σε μεγάλο βαθμό σε όλα τα είδη των εργασιακών

χώρων και κατάφεραν να ξεχωρίσουν με τη μόρφωση τους, αλλά και σε χώρους όπου χρειάζεται σωματική δύναμη. Στις αρχές του εικοστού αιώνα η γυναίκα ήταν κυρίως μητέρα και σύζυγος και λιγότερο ασχολούνταν με την εργασία και την επαγγελματική της καριέρα. Υπήρχαν όμως και διακρίσεις όπως π.χ. στον επιστημονικό χώρο, στον ακαδημαϊκό κ.ά.

Με τη βιομηχανική επανάσταση εντάχθηκε στον εργασιακό χώρο λαμβάνοντας χαμηλές αμοιβές σε μια προσπάθεια να συνεισφέρει οικονομικά στην οικογένειά της (Αντωνοπούλου Δ., 2007). Σήμερα η γυναίκα διακρίνεται και ως επιχειρηματίας.

Το κράτος πρέπει να ενισχύσει και να εξαλείψει τυχόν ανισότητες που υπάρχουν, η αμοιβή να είναι ισάξια με εκείνη των ανδρών και να αλλάξει η διάκριση της γυναίκας στον εργασιακό χώρο.

Το Σύνταγμα άλλωστε με το άρθρο 4 παράγραφος 2 (1) αναφέρει ότι «Όλοι οι εργαζόμενοι ανεξαρτήτως φύλου ή άλλων διακρίσεων έχουν το δικαίωμα στην ισότητα των αμοιβών για εργασία ίσης αξίας». (Κεφάλας Χ., 2008)

Οι εν λόγω διαφορές οφείλονται, ως έναν βαθμό, σε βαθιά ριζωμένους παραδοσιακούς ρόλους των φύλων, αλλά και σε οικονομικά κίνητρα.

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι οι γυναίκες είναι εκείνες που αναλαμβάνουν πολλές φορές να μείνουν χωρίς εργασία για να φροντίσουν τα παιδιά τους ή κάποιον ενήλικα της οικογένειάς τους. Η κρατική μέριμνα και η φροντίδα είναι σημαντική για την αντιμετώπιση του συγκεκριμένου θέματος λαμβάνοντας μέτρα και πολιτικές που θα βοηθήσουν τη μεγαλύτερη συμμετοχή της στην αγορά εργασίας. Οι γυναίκες εργαζόμενες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη και παραγωγικότητα (Delmar & Holmquist, 2004).

Πίνακας 4. Απασχολούμενοι, άνεργοι, άτομα εκτός εργατικού δυναμικού και ποσοστό ανεργίας για το μήνα Σεπτέμβριο 2019 – 2024

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ						
	2019	2020	2021	2022	2023	2024
ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ	3.900.904	3.866.224	4.056.310	4.162.090	4.196.607	4.262.924
ΑΝΕΡΓΟΙ	821.215	802.650	625.905	585.990	503.553	437.648
ΑΤΟΜΑ ΕΚΤΟΣ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ	3.199.184	3.219.417	3.174.803	3.075.866	3.087.931	3.070.957
ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΕΡΓΙΑΣ	17,4%	17,2%	13,4%	12,3%	10,7%	9,3%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Στον παραπάνω πίνακα διαπιστώνεται ότι οι απασχολούμενοι ανήλθαν σε 4.262.924 άτομα το Σεπτέμβρη του 2024, σημειώνοντας αύξηση κατά 66.317 σε σχέση με τον Σεπτέμβριο του 2023 (1,6%). Οι άνεργοι ανήλθαν σε 437.648 άτομα σημειώνοντας μείωση κατά 65.905 άτομα σε σχέση με τον Σεπτέμβριο του 2023 (-13,1%). Τα άτομα κάτω των 75 ετών που δεν περιλαμβάνονται στο εργατικό δυναμικό, δηλαδή τα άτομα που δεν εργάζονται ούτε αναζητούν εργασία, ανήλθαν σε 3.070.957, σημειώνοντας μείωση κατά 16.974 άτομα σε σχέση με τον Σεπτέμβριο του 2023 (-0,5%).

3.2 Το εργατικό δυναμικό

Αποτέλεσμα των δημογραφικών μεταβολών είναι και η επίδρασή τους στο εργατικό δυναμικό. Ο πληθυσμός μιας χώρας διακρίνεται σε οικονομικά ενεργό και οικονομικά μη ενεργό, ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός είναι το εργατικό δυναμικό που είναι ικανό προς εργασία και ταυτόχρονα θέλει να εργαστεί (Ραφία Α., 1987). Τα άτομα που δεν μπορούν ή δεν θέλουν να εργαστούν ανήκουν στον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό (Πετράκης Γ., 1993). Το

άθροισμα των απασχολούμενων και των ανέργων είναι ίσο με το εργατικό δυναμικό (Κορλίρας Π., 1999).

Συμπερασματικά, το δημογραφικό επηρεάζει το ποσοστό των απασχολούμενων με τη μείωση του αριθμού των ατόμων που εργάζονται ή είναι διαθέσιμοι για εργασία, τη σύνθεση του εργατικού δυναμικού με την είσοδο νέων γενεών με διαφορετικές δεξιότητες, η γρήγορη εξέλιξη της τεχνολογίας και η αυξανόμενη ζήτηση για συγκεκριμένες ειδικότητες μπορεί να οδηγήσει σε έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού, αλλαγή στα καταναλωτικά πρότυπα με επιπτώσεις στις επιχειρήσεις (Πετράκης Γ., 1993).

3.3 Η Ανεργία

Η ανεργία και η δημογραφία αποτελούν δύο αλληλένδετα φαινόμενα που επηρεάζουν σημαντικά την κοινωνική και οικονομική κατάσταση μιας χώρας ή περιοχής. Όταν σε μια κοινωνία γηράσκει ο πληθυσμός, υπάρχει αύξηση των ανέργων, καθώς οι νεότεροι αναζητούν εργασία και οι ηλικιωμένοι αποσύρονται από την ενεργό αγορά εργασίας.

Οι μεταναστευτικές ροές επηρεάζουν επίσης τα ποσοστά ανεργίας άλλοτε θετικά και άλλοτε αρνητικά. Με την υπογεννητικότητα επηρεάζεται η δομή της αγοράς εργασίας μακροπρόθεσμα. Δηλαδή όσο πιο μικρός είναι ο αριθμός του εργατικού δυναμικού τόσο περισσότερο θα επιμένει σε υψηλά ποσοστά η ανεργία. Η οικονομική ανάπτυξη συνδέεται κυρίως με τη μείωση της ανεργίας και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Σύμφωνα με το Διεθνές Γραφείο Εργασίας (ΔΓΕ) άνεργοι είναι το σύνολο όλων εκείνων που αναζητούν εργασία και αδυνατούν να βρουν. Ανεργία δεν σημαίνει απουσία εργασίας αλλά απουσία αμειβόμενης εργασίας. (Πετράκης Γ., 1993)

Η ανεργία διακρίνεται σε:

α) ανεργία τριβής, όπου οι εργαζόμενοι δεν είναι ακινητοποιημένοι μονίμως στην ίδια εργασία, εγκαταλείπουν την εργασία τους στην προσπάθεια

εξεύρεσης άλλης, προς αναζήτηση διαφορετικών συνθηκών εργασίας, μισθού ή θέσης. (Καμινιώτη Ο., 1996)

β) κυκλική ανεργία ακολουθεί τις μεταπτώσεις της οικονομικής δραστηριότητας, δηλαδή είναι μικρή σε περιόδους αυξημένης δραστηριότητας, ενώ αυξάνει όταν η οικονομική δραστηριότητα επιβραδύνεται. Η μείωση της ζήτησης εργασίας συνεπάγεται ελάττωση της διάρκειας εργασίας, τυχόν απολύσεις και επομένως αύξηση της ανεργίας. (Δεδουσόπουλος Α., 2000)

γ) διαρθρωτική τεχνολογική ανεργία έχουμε όταν η τεχνολογική εξέλιξη μπορεί να προκαλέσει διαρθρωτικές μεταβολές στη βιομηχανία καθώς αναπτύσσονται νέοι τομείς και οι απαιτήσεις για νέα προσόντα των εργαζομένων μεγαλώνουν από τις επιχειρήσεις. Η ανεργία λοιπόν είναι αποτέλεσμα της δυσλειτουργίας του οικονομικού συστήματος.

Πίνακας 5. Ποσοστό ανεργίας (%) κατά φύλο, Οκτώβριος 2019 – 2024

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ						
Φύλο	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Άνδρες	14,1	14,2	9,8	8,8	8,5	8,2
Γυναίκες	21,3	21,1	18,0	15,8	13,6	11,9
Σύνολο	17,3	17,3	13,4	11,9	10,8	9,8

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Στον παραπάνω πίνακα δίνονται τα ποσοστά των ανέργων γυναικών – ανδρών από τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για το μήνα Οκτώβρη 2019 – 2024. Διαπιστώνεται πως το ποσοστό ανεργίας των ανδρών τον Οκτώβριο του 2024 ήταν στο 9,89% μειωμένος σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια, ενώ το ποσοστό των γυναικών συνεχίζει να είναι μεγαλύτερο, αυξημένο σε σχέση με τους άνδρες, γεγονός που υποδεικνύει για μια ακόμη φορά τη μειωμένη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας.

«Η ανεργία τείνει να γίνει υποτροπιάζουσα τουλάχιστον για τους πλέον εύθραυστους πληθυσμούς (νέοι, γυναίκες, ανειδίκευτοι, ηλικιωμένοι εργαζόμενοι) και επιμηκύνει τις λίστες αναμονής. Η ευθραυστότητα ορισμένων

πληθυσμών σε μια στενή και επιλεκτική αγορά αποτελεί έναν παράγοντα αποκλεισμού για την είσοδο στην εργασία» (Solow R., 1973).

«Τέλος, η ικανοποίηση κοινωνικών αναγκών (παιδεία, υγεία, κτλ.) και οι τροποποιήσεις των προτιμήσεων στην κατανάλωση (πιο εξατομικευμένη) δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν από την μαζική παραγωγή. Αυτή η αποσύνθεση της παραγωγικής μηχανής και η μείωση των λιγότερο εξειδικευμένων θέσεων εργασίας αποτελούν τις πηγές αύξησης της χρόνιας ανεργίας» (Rifkin J., 1994).

Η απώλεια εισοδήματος συντελεί στην κοινωνική αποξένωση και στην ψυχολογική δυσθυμία καθώς και οι ψυχολογικές δραστηριότητες του ατόμου περιορίζονται και παίρνουν μορφές που δεν απαιτούν υψηλές δαπάνες. Η αδυναμία των ανέργων να συμμετάσχουν σε πολιτιστικές και άλλες δραστηριότητες της κοινότητας του, εντείνει το αίσθημα της απομόνωσης που ήδη έχουν. Επομένως, περιορίζουν ακόμα περισσότερο την κοινωνική τους συμμετοχή, η οποία όμως είναι απαραίτητη για τη συναισθηματική και υλική υποστήριξη που χρειάζονται κατά την περίοδο της ανεργίας (Πετράκη Γ., 1993).

3.4 Η επίδραση της δημογραφίας στην κοινωνική ευημερία

Ο δημογραφικός παράγοντας αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους πυλώνες που επηρεάζουν την ευημερία μιας κοινωνίας. Η έννοια της ευημερίας σχετίζεται με την ευημερία των ανθρώπων σε κοινωνικό, οικονομικό και ψυχολογικό επίπεδο, περιλαμβάνει δείκτες όπως το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ), την ποιότητα ζωής, την εκπαίδευση, την υγειονομική περίθαλψη, τη φτώχεια και τη διανομή του πλούτου. Η ευημερία συχνά συνδέεται με την ευτυχία και τη γενικότερη ποιότητα ζωής των ατόμων μέσα σε μια κοινωνία. Η σχέση μεταξύ ευημερίας και δημογραφικού προβλήματος είναι στενή σε μια χώρα με χαμηλή γεννητικότητα, μπορεί να αντιμετωπίσει και οικονομικές και κοινωνικές δυσκολίες, ενώ οι κοινωνίες με μεγαλύτερο ποσοστό ηλικιωμένων ατόμων μπορεί να χρειάζονται μεγαλύτερη στήριξη από το κράτος για να διασφαλίσουν την ευημερία των πολιτών τους. Αντίθετα η ευημερία μπορεί να

ενισχύσει τη δημογραφική κατάσταση καθώς κοινωνίες με υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης, υγείας και ευημερίας τείνουν να αντιμετωπίζουν πιο δυναμικά τις οικογένειες έστω και αν οι δείκτες γεννητικότητας παραμένουν χαμηλότεροι.

Οι άνθρωποι τοποθετούν το όριο εισοδήματος με βάση τις κοινωνικές συγκρίσεις. Οι περισσότεροι επιθυμούν το εισόδημά τους και ο τρόπος ζωής τους, να είναι ίδια ή και καλύτερα από το κοινωνικό τους περιβάλλον. Επίσης η οικονομική ανάπτυξη ενός κράτους και η αύξηση του ΑΕΠ δεν επηρεάζει άμεσα την ευημερία, διότι καθώς αυξάνει το εισόδημα του κάθε ανθρώπου, αυξάνεται και το συνολικό εισόδημα στην κοινωνία. Κάθε άτομο θέλει να ευημερεί προσπαθώντας ο καθένας μόνος του για την ατομική του ευτυχία, ευημερία. Αυτό δημιουργεί όμως ένα φαύλο κύκλο μιας και όλοι στην κοινωνία προσπαθούν για το ίδιο είναι ευτυχέστεροι όταν ευημερούν πιο πολύ από τους άλλους. (Τήνιος Π., 2015)

Η μείωση της ανεργίας συντελεί στην αύξηση της παραγωγικότητας, στην ικανοποίηση των φυσικών και κοινωνικών αναγκών του ανθρώπου, οι οποίοι επιζητούν την οικονομική και κοινωνική τους ευημερία.

Η συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας των Bergson-Samuelson

«Η πρώτη ηθικής φύσης υπόθεση που φαίνεται ότι είναι αποδεκτή από τους οικονομολόγους έχει βαθιές ρίζες στην ατομικιστική φιλοσοφία του δυτικού μας πολιτισμού. Σύμφωνα με αυτήν την ατομικιστική ηθική μετράνε μόνο οι προτιμήσεις των ατόμων τα οποία συνθέτουν την κοινωνία. Έτσι υπάρχει σήμερα συμφωνία μεταξύ των οικονομολόγων ότι η κοινωνική ευημερία είναι συνάρτηση της ευημερίας καθενός από τους πολίτες. Επιπλέον, ο χάρτης ευημερίας του κάθε ατόμου ταυτίζεται με το χάρτη αδιαφορίας του, δηλαδή οι ατομικοί καταναλωτές θεωρείται ότι είναι οι καλύτεροι κριτές της δικής τους ευημερίας». (Bergson A., 1938 & Samuelson N., 1975)

Μαθηματικά εκφράζουμε την κοινωνική ευημερία (**W**) σαν συνάρτηση των δεικτών ωφελιμότητας των ατόμων που συνθέτουν την κοινωνία:

$$W = W (U_1, U_2, \dots, U_n)$$

όπου **U** δείκτης ωφελιμότητας του ατόμου στην οικονομία.

Η εξίσωση είναι γνωστή ως συνάρτηση της κοινωνικής ευημερίας των Bergson-Samuelson.

Οι σύγχρονοι οικονομολόγοι δέχονται την ηθική Pareto, «όταν βελτιώνεται η θέση ενός ατόμου χωρίς να χειροτερεύει η θέση κανενός άλλου, η κοινωνική ευημερία αυξάνεται και αντίστροφα όταν χειροτερεύει η θέση ενός ατόμου χωρίς να βελτιώνεται η θέση κανενός άλλου η κοινωνική ευημερία μειώνεται». (Pareto V., 1909)

Σύμφωνα με τον (Brandy D., 2003) η κοινωνική ευημερία αναφέρεται στην συνολική ευημερία της κοινωνίας. Το σύνολο αυτό περιέχει όχι μόνο το εισόδημα και τον πλούτο αλλά και παράγοντες όπως η υγεία, η εκπαίδευση και η κοινωνική ασφάλιση.

Με τον όρο κοινωνικό κράτος (welfare state) εννοούμε «τις παρεμβάσεις στους τομείς της κοινωνικής ασφάλισης (συντάξεις, υγειονομική περίθαλψη), της κοινωνικής μέριμνας για (τα παιδιά, τους ηλικιωμένους, τους φτωχούς), των κοινωνικών παροχών (στέγη, κατάρτιση, βρεφονηπιακοί σταθμοί), προστασία της εργασίας και των ανέργων». (Ζουμπουλάκης Μ., 2002)

Η δημιουργία μιας κοινωνίας που θα λαμβάνει υπόψη την αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών και η βελτίωση της ποιότητας της ζωής των πολιτών, ως προϋπόθεση για την ατομική ευημερία απασχολούν σημαντικά την Ευρωπαϊκή Ένωση που έχει ως στόχους τη μείωση του αριθμού των ανθρώπων που ζούσαν σε συνθήκες φτώχειας και κοινωνικής εξαθλίωσης και ειδικά των παιδιών, εξασφάλιση υψηλού επιπέδου κοινωνικής και εδαφικής συνοχής, την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών, των ηλικιωμένων, των ατόμων με ειδικές ανάγκες και των μεταναστών στην αγορά εργασίας, την ανάπτυξη μιας ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής συνεπικουρούμενη από πολιτικές ενδυνάμωσης της ενσωμάτωσης των μεταναστών και την προώθηση της απασχόλησης των νέων. (Δημαδάμα Ζ., 2008)

Συμπερασματικά, η ισχυρή οικονομία, η καλή υγειονομική περίθαλψη και η σταθερή κοινωνική υποδομή αποτελούν κρίσιμους παράγοντες για την επίλυση του δημογραφικού προβλήματος και της διασφάλισης της ευημερίας των πολιτών σε μια κοινωνία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Κοινωνικές επιπτώσεις των δημογραφικών μεταβολών

Η σχέση μεταξύ ηθικών αξιών και δημογραφικών μεταβολών είναι αλληλένδετη. Οι δημογραφικές αλλαγές, όπως η γήρανση του πληθυσμού, η αλλαγή των οικογενειακών μοντέλων και η μετανάστευση επηρεάζουν τις ηθικές αξίες μιας κοινωνίας. Η φροντίδα για τους ηλικιωμένους επιβάλλει την ανάγκη για νέες ηθικές συζητήσεις σχετικά με την αξία της ανθρώπινης ζωής και την ποιότητα της.

Η διαφορετικότητα προβληματίζει για την αποδοχή του άλλου, του διαφορετικού, η ένταξη των μεταναστών, η ιθαγένεια και η ισότητα των ευκαιριών θέτουν νέα ηθικά διλήμματα. Η αλλαγή των οικογενειακών μοντέλων, η αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών, των ομόφυλων ζευγαριών και των οικογενειών με υιοθετημένα παιδιά επαναπροσδιορίζει την έννοια της οικογένειας και τις σχετικές ηθικές αξίες. Οι ηθικές αξίες λοιπόν αποτελούν σημαντικό κομμάτι της ζωής των ανθρώπων ανεξαρτήτως κοινωνικού, θρησκευτικού, πολιτισμικού και οικογενειακού πλαισίου. (Hosmer L.T., 1994)

4.1 Αλλαγή ηθικών και κοινωνικών αξιών

Οι ηθικές και κοινωνικές αξίες εμφανίζονται και δίνουν περιεχόμενο σε κάθε έκφανση της κοινωνικής ζωής των ανθρώπων. Είναι σύνολο θετικών ιδιοτήτων και εκφράζουν τη σπουδαιότητα ενός αγαθού, προσώπου ή πράγματος που οι άνθρωποι θα προσπαθήσουν να τις αποκτήσουν, να τις ζήσουν και να τις συστήσουν σε άλλους.

Οι αξίες διακρίνονται σε:

Υλικές - οικονομικές: (υλικά αγαθά, τεχνικά αγαθά, εργασία, χρήμα).

Πολιτικές αξίες: (ατομικές ελευθερίες, δημοκρατία, ισοπολιτεία, ευνομία).

Πνευματικές αξίες: (γλώσσα, παιδεία, επιστήμη).

Κοινωνικές αξίες: (αγάπη, φιλία, συνεργασία, ειρήνη).

Αισθητικές αξίες: π.χ. τέχνες.

Φυσικές αξίες: (ζωή, υγεία, φύση).

Ηθικές αξίες: (αυτογνωσία, αξιοπρέπεια, ευθύνη, ειλικρίνεια, ευσυνειδησία).
(Διαμαντόπουλος Δ., 2002)

Ο όρος αξία - αξίες αρχικά χρησιμοποιήθηκε από την οικονομική επιστήμη ως οικονομικός όρος, στην καθημερινότητα όμως περισσότερο συνδέεται με τις ηθικές – κοινωνικές αξίες (Lalande A., 1955). Στον άνθρωπο κατέχουν σημαντική θέση στη σκέψη του και ανάλογα δρα και συμπεριφέρεται.

Οι ηθικές αξίες από την αρχαιότητα έως σήμερα δίνουν βαρύτητα στην αξία της ανθρώπινης ζωής, της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της παιδείας. Στις μέρες μας όμως επικρατεί μια γενικευμένη κρίση ηθικών αξιών. Η απαξίωση αυτή φαίνεται πως προέρχεται από την αδιαφορία των πολιτών και την ενθάρρυνση αυτών από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, από τα ξενόφερτα πρότυπα, από τον καταναλωτισμό και την ανεξέλεγκτη τεχνολογική πρόοδο. (Τζαβάρας Γ., 2005)

Σε περιόδους οικονομικής κρίσης αυξάνεται ο προβληματισμός για τις ηθικές αξίες και την ηθική ευθύνη των ατόμων όσο και των επιχειρήσεων (Cardy R. & Servarajan T., 2006). Διαπιστώνεται, λοιπόν, πως οι ηθικές αξίες περνούν κρίση και απαιτείται προσπάθεια όλων από τον απλό πολίτη μέχρι το κράτος, να δοθεί ιδιαίτερη σημασία και βαρύτητα ώστε να είναι προτεραιότητα των ανθρώπων για τη βελτίωση και την κοινωνική ανάπτυξη – πρόοδο.

4.2 Υγεία και περίθαλψη

Η αύξηση του ποσοστού των ηλικιωμένων και η ανισορροπία μεταξύ ενεργού και εξαρτώμενου πληθυσμού έχει δυσμενείς επιπτώσεις στις υπηρεσίες υγείας. Η πίεση που ασκείται στα συστήματα υγείας εξαιτίας της δημογραφικής γήρανσης είναι αυξητική και οι αλλαγές που απαιτούνται θεωρούνται δομικής φύσεως (Πουλοπούλου Η., 1999).

Η υγεία και η υγειονομική περίθαλψη είναι δύο τομείς όπου η πληθυσμιακή γήρανση επιδρά σοβαρά και άμεσα. Ο τομέας της υγειονομικής περίθαλψης οφείλει να ανταπεξέλθει στη ζήτηση για υπηρεσίες υγείας και μακροχρόνιας φροντίδας καθώς οι ανάγκες των ηλικιωμένων αυξάνονται ποσοτικά και ποιοτικά, οι διαθέσιμοι χρηματικοί πόροι συρρικνώνονται λόγω της μείωσης του οικονομικά ενεργού πληθυσμού (IOBE, 2022).

Από τη βιολογική σκοπιά το γήρας συνοδεύεται αναπόφευκτα από μια επιδείνωση της κατάστασης της υγείας του ανθρώπου, το γενετικό υπόβαθρο είναι διαφορετικό στα άτομα και επηρεάζεται από κοινωνικο - οικονομικούς παράγοντες όπως: η οικονομική ανασφάλεια, ή η ανεργία αλληλοεπιδρούν με τους βιολογικούς, ψυχοσωματικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες. Στην Ελλάδα σχεδόν το 16% του πληθυσμού αποτελείται από άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω. Η γηριατρική δεν έχει αναπτυχθεί ως ειδικότητα, στα νοσοκομεία δεν υπάρχει μεγάλος αριθμός κρεβατιών για την αντιμετώπιση των ιδιαίτερων προβλημάτων της τρίτης ηλικίας. Οι ηλικιωμένοι χρησιμοποιούν ιατρικές υπηρεσίες από τα δημόσια και ιδιωτικά νοσοκομεία. Η οικογένεια στην Ελλάδα παίζει σημαντικό ρόλο στη φροντίδα των ηλικιωμένων, με δυσκολία εξαιτίας της μείωσης των μελών της και της εξόδου της γυναίκας στην αγορά εργασίας (Κυριόπουλος Γ., 1998).

Υπάρχουν δύο κατηγορίες του συστήματος υπηρεσιών υγείας για την τρίτη ηλικία:

- κλειστή περίθαλψη (Ιδρυματική και Νοσοκομειακή φροντίδα)
- ανοιχτή περίθαλψη (Πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας και Υπηρεσία «Βοήθεια στο σπίτι»).

Στον ακόλουθο πίνακα εμφανίζεται η συνολική χρηματοδότηση για τις δαπάνες της υγείας ως προς το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ). Στην Ελλάδα το έτος 2022 η δαπάνη μειώθηκε στο 8,5% του ΑΕΠ έναντι 9,18% του έτους 2021. Διαπιστώνεται λοιπόν πως οι δημόσιοι χρηματικοί πόροι των συστημάτων υγείας συρρικνώνονται καθώς μειώνεται ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Συνολική χρηματοδότηση για δαπάνες υγείας (ως ποσοστό του ΑΕΠ) για τα έτη 2018-2022

Έτη	Δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ
2018	8,12%
2019	8,20%
2020	9,52%
2021	9,18%
2022	8,50%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Βασικές προτάσεις πολιτικής για το σύστημα υγειονομικής περίθαλψης είναι: η εξοικονόμηση πόρων μέσω δομικών μεταρρυθμίσεων (π.χ., αντιμετώπιση της υπερτιμολόγησης/υπερκατανάλωσης υπηρεσιών ή αγαθών) με έμφαση στην:

- Ενίσχυση της πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας (primary healthcare).
- Ενίσχυση της πρόληψης (preventive care).
- Έγκαιρη πρόληψη για την έγκαιρη ελάφρυνση του συστήματος υγείας από την επέλαση των χρόνιων νοσημάτων (προώθηση υγιεινών συνηθειών, έγκαιρη ενημέρωση και πρόσβαση σε προληπτικές εξετάσεις, πρόληψη πτώσεων, εμβολιασμοί ηλικιωμένων κ.α.).
- Ενίσχυση της μακροχρόνιας φροντίδας (long-term care).
- Εξασφάλιση επάρκειας και ποιότητας δομών για την φροντίδα του αυξανόμενου πληθυσμού με άνοια και ανάγκες μακροχρόνιας φροντίδας και υποστήριξης της φροντίδας στο σπίτι. (IOBE, 2022)

4.3 Συνταξιοδοτικό σύστημα

Το αυξανόμενο δημογραφικό πρόβλημα και η οικονομική κατάσταση στην οποία έφθασε η χώρα, είχε ως αποτέλεσμα να πιεστεί το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Η συνταξιοδοτική δαπάνη αποτελεί βασικό κριτήριο βιωσιμότητας του συνταξιοδοτικού συστήματος και οι καταβαλλόμενες συνταξιοδοτικές παροχές αποτελούν μεγάλο δημοσιονομικό κόστος. Το ασφαλιστικό μοντέλο που έχει αναπτυχθεί στην Ε.Ε. και εφαρμόζεται και στη χώρα μας είναι το «Διανεμητικό Σύστημα», το οποίο στηρίζεται στην αλληλεγγύη των γενεών και το «Κεφαλαιοποιητικό» που στηρίζεται στην αρχή της ανταποδοτικότητας για την κάλυψη των υποχρεώσεων του προς τους ασφαλισμένους (Υφαντόπουλος Ι., Μπαλούρδος Δ., Νικολόπουλος Κ., (2009).

Στην περίπτωση της Ελλάδας, το συνταξιοδοτικό σύστημα στηρίζεται σε εξαιρετικά υψηλό βαθμό στον διανεμητικό του άξονα, ο οποίος έχει δημόσιο και υποχρεωτικό χαρακτήρα, με περίπου το 95% των ετήσιων συνταξιοδοτικών εισφορών το 2018 να προέρχεται από αυτόν και μόλις το 5% να προέρχεται από κεφαλαιοποιητικούς άξονες, όπως αυτοί της επαγγελματικής και της ιδιωτικής ασφάλισης (IOBE 2019a). Συγκεκριμένα ο δείκτης εξάρτησης το 1990 ήταν 22,9% με μέσο όρο στην Ε.Ε. 21,3% (IOBE 2019) και το 2019 έφτασε σε ποσοστό 37,9%, με μέσο όρο στην Ε.Ε. 34,4% (European Commission The 2021 Ageing Report). Επομένως, οι ασφαλιστικές εισφορές εκατό (100) εργαζομένων πληρώνουν τις συνταξιοδοτικές παροχές περίπου τριάντα οχτώ (38) συνταξιούχων, (δηλαδή 15 συνταξιούχων παραπάνω σε σχέση με το 1990).

Στον παρακάτω πίνακα, ο δείκτης εξάρτησης ηλικιωμένων το 1950 ήταν 12,4 %, το 2020 37,8% και το 2080 αναμένεται να εκτοξευθεί σε ποσοστό 79,7%, αρκετά πάνω από τον μέσο όρο του ΟΟΣΑ (60,8%).

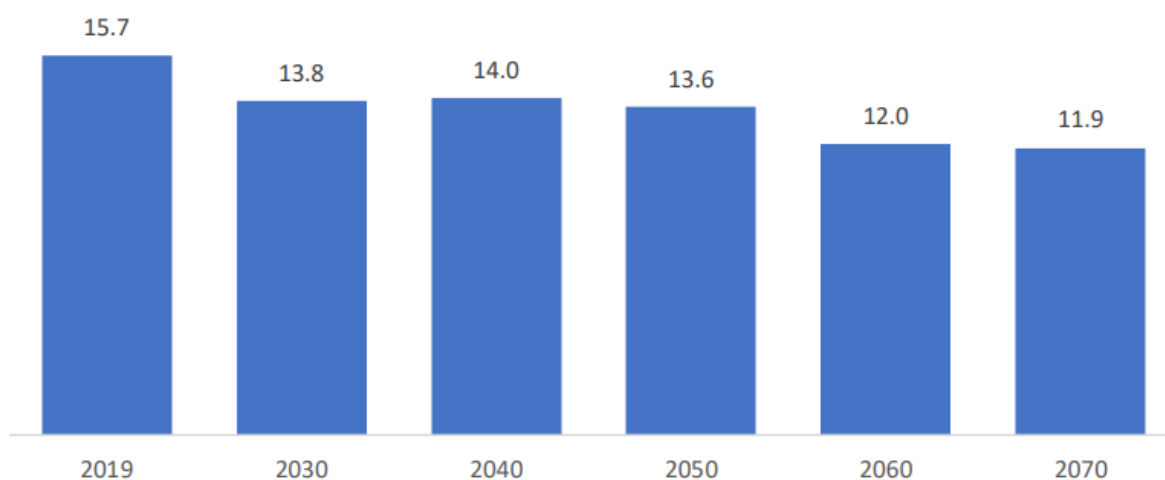
Πίνακας 7. Δείκτης ηλικιακής εξάρτησης

Ιστορικές – προβλεπόμενες τιμές 1950-2080						
	1950	1960	1990	2020	2050	2080
Ελλάδα	12,4%	12,2%	22,9%	37,8%	75,0%	79,7%
OECD	13,9%	15,5%	20,6%	31,2%	53,4%	60,8%

Πηγή: Eurostat

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021) εκτιμά ότι η δημόσια δαπάνη για συντάξεις θα εξακολουθεί να απορροφά σημαντικούς οικονομικούς πόρους, σε διψήφιο ποσοστό του ΑΕΠ έως και το 2070 (Διάγραμμα 3).

Διάγραμμα 3. Εκτιμώμενη δημόσια δαπάνη για συντάξεις, ως % του ΑΕΠ

Πηγή: IOBE, 2022

Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι η κοινωνική ασφάλιση αποτελεί κοινωνικό αγαθό, συνταγματικά κατοχυρωμένο και οι συντάξεις ενισχύουν την κατανάλωση προκειμένου να αυξηθεί το ύψος του εθνικού εισοδήματος της χώρας. Παρόλα αυτά αποτελεί ευθύνη του κράτους να βρει εναλλακτικούς τρόπους μείωσης των συνταξιοδοτικών δαπανών μέσα και από σχήματα πολυεπίπεδης ασφάλισης, διασφαλίζοντας την αξιοπιστία τους, ώστε να μην

μεταφέρεται όλο το χρέος των ασφαλιστικών φορέων στον κρατικό προϋπολογισμό ούτε στις επόμενες γενεές. (Τήνιος Π., 2017)

Το συνταξιοδοτικό σύστημα λόγω των δημογραφικών μεταβολών χρειάζεται κάποιες αλλαγές για την καλύτερη λειτουργία του.

Προτείνονται οι εξής παρεμβάσεις:

- Αύξηση της παραγωγικότητας και απασχόλησης.
- Επενδύσεις στην εκπαίδευση και την κατάρτιση για την αναβάθμιση των δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού που συμβάλλει στην αύξηση της παραγωγικότητας.
- Ενίσχυση της επιχειρηματικότητας η οποία δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας και συμβάλλει στην ανάπτυξη της οικονομίας.

Μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος:

- Συνδυασμός διανεμητικού και κεφαλαιοποιητικού συστήματος, η δημιουργία ενός συνδυασμένου συστήματος όπου ένα μέρος των εισφορών κατευθύνεται σε ατομικούς λογαριασμούς μπορεί να αυξήσει την ανθεκτικότητα του συστήματος στις δημογραφικές αλλαγές.
- Η ενίσχυση των επαγγελματικών συνταξιοδοτικών ταμείων μπορεί να προσφέρει πρόσθετη ασφάλεια στους εργαζομένους.
- Η παροχή ευκαιριών για διά βίου μάθηση μπορεί να βοηθήσει τους εργαζομένους να παραμείνουν ενημερωμένοι και ανταγωνιστικοί στην αγορά εργασίας.
- Αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας μπορεί να αυξήσει το εργατικό δυναμικό.
- Αξιοποίηση του μεταναστευτικού δυναμικού μπορεί να συμβάλει στην αντιμετώπιση της γήρανσης του πληθυσμού.

Η επιλογή των κατάλληλων μεταρρυθμίσεων εξαρτάται από τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν σε κάθε χώρα. (Υφαντόπουλος Ι., Μπαλούρδος Δ., Νικολόπουλος Κ., 2009)

4.4 Εκπαιδευτικό σύστημα

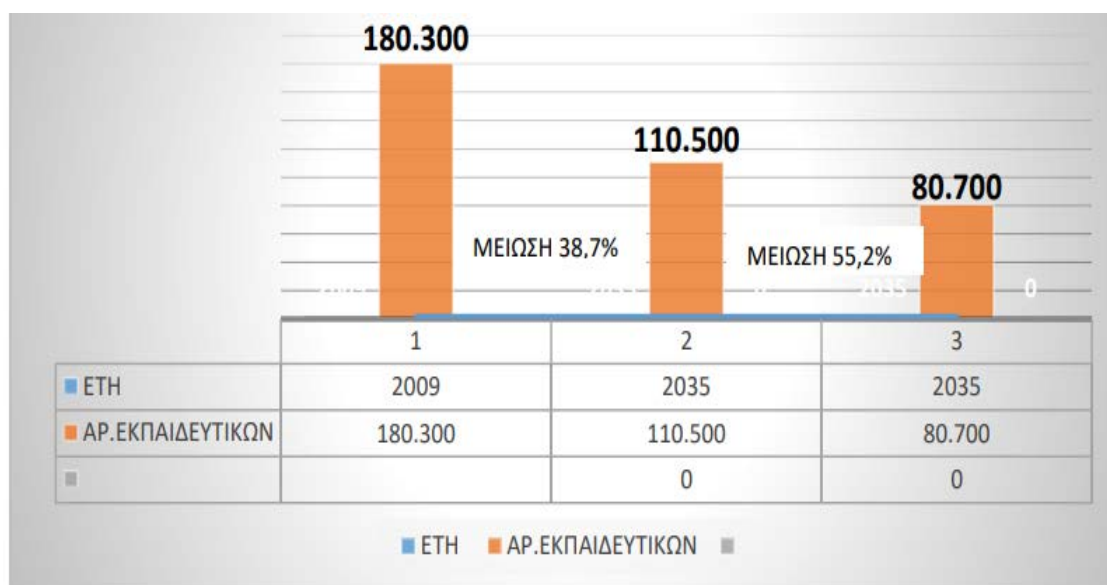
Η πιο άμεση συνέπεια του δημογραφικού προβλήματος είναι η μείωση του αριθμού των μαθητών σε όλα τα εκπαιδευτικά επίπεδα, αυτό είχε ως αποτέλεσμα το κλείσιμο των σχολείων ιδιαίτερα σε απομακρυσμένες και αραιοκατοικημένες περιοχές. όπου παρατηρείται μεγαλύτερη μείωση του πληθυσμού. Η μείωση των εκπαιδευτικών πόρων λόγω της μείωσης του αριθμού των μαθητών. Στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα αυτό μπορεί να οδηγήσει σε διαφοροποίηση των εκπαιδευτικών αναγκών και των προσδοκιών των φοιτητών. Το κλείσιμο σχολείων σε απομακρυσμένες περιοχές μπορεί να αποδυναμώσει την κοινωνική συνοχή και να περιορίσει τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες.

Πιέσεις στην αγορά εργασίας των εκπαιδευτικών, μείωση των θέσεων εργασίας για τους εκπαιδευτικούς, αλλαγές στις μεθόδους διδασκαλίας ώστε να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες.

Πιθανές λύσεις: η δημιουργία σχολείων με μικρό αριθμό μαθητών, η ενίσχυση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης προσφέρει πρόσβαση σε μαθητές που ζουν σε απομακρυσμένες περιοχές, ο επαγγελματικός προσανατολισμός των παιδιών μπορεί να τους βοηθήσει να επιλέξουν σπουδές και επαγγέλματα που έχουν προοπτικές στην αγορά εργασίας. Συνεργασία μεταξύ σχολείων μπορεί να συμβάλει στην αποτελεσματικότερη αξιοποίηση των εκπαιδευτικών πόρων, η συνεχιζόμενη επιμόρφωση των εκπαιδευτικών μπορεί να τους βοηθήσει να προσαρμοστούν στις νέες προκλήσεις και να παρέχουν υψηλής ποιότητας εκπαίδευση. (IOBE 2022)

Στο παρακάτω γράφημα παρουσιάζεται αριθμός των εκπαιδευτικών από 180.300 το 2009 ενδέχεται να μειωθεί το 2035 σε 110.500 (μείωση 38,7% στο σενάριο προσαρμογής) και σε 80.700 (μείωση 55,2% στο σενάριο της ευρωπαϊκής σύγκλισης).

Γράφημα 3. Αριθμός Εκπαιδευτικών

Πηγή: Εκτιμήσεις IOBE

Η μείωση αυτή σημαίνει ότι θα διαμορφωθούν ασφυκτικά πλαίσια για την άσκηση του επαγγέλματος του εκπαιδευτικού με την εικόνα που διαμορφώνεται να απαξιώνει την τελική εικόνα του παιδαγωγικού ρόλου.

Συμπερασματικά, το δημογραφικό πρόβλημα αποτελεί μια σημαντική πρόκληση για την εκπαίδευση, χρειάζεται η λήψη κατάλληλων μέτρων και συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων για να διασφαλιστεί η παροχή ποιοτικής εκπαίδευσης σε όλους τους μαθητές ανεξαρτήτως των συνθηκών που επικρατούν. Επομένως εάν οι προβλέψεις του IOBE για τη μείωση των θέσεων εργασίας στην εκπαίδευση επαληθευτούν είναι πολύ πιθανό η Ελλάδα να έρθει αντιμέτωπη με ένα νέο κύμα φυγής των νέων επιστημόνων στο εξωτερικό (brain drain).

4.5 Οικογενειακές πολιτικές

Στην Ελλάδα το δημογραφικό πρόβλημα παρουσιάζει, πως οι γεννήσεις δεν ξεπερνούν το όριο αναπλήρωσης των γενεών και ο πληθυσμός γερνά. Οι συνέπειες αργά ή γρήγορα θα επηρεάσουν και τις Ευρωπαϊκές χώρες. Ο ΟΟΣΑ αναφέρει πως οι πολιτικές για την ενίσχυση της οικογένειας είναι ένα σύνολο κυβερνητικών αποφάσεων και ενεργειών (Marchais I., 2024). Οι οικογενειακές πολιτικές μπορεί να φέρουν θετικά αποτελέσματα στη γεννητικότητα, προσφέροντας μείωση του κόστους ανατροφής των παιδιών, παρέχοντας ποιοτικές υπηρεσίες για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας και ενίσχυση του οικογενειακού εισοδήματος με χρηματικές παροχές και επιδόματα.

Η υλοποίηση μιας πετυχημένης πολιτικής πρωτοβουλίας για την οικογένεια θα πρέπει να περιλαμβάνει μια σειρά μέτρων για την ομαλή συνύπαρξη οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής, να στηρίζει γονείς και παιδιά σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες που προκύπτουν. Η εφαρμογή να είναι σταθερή διαχρονική ανεξάρτητα από τις μεταβαλλόμενες πολιτικές συνθήκες ώστε να υπάρχει εμπιστοσύνη και συνέχεια στην κοινωνία στην οποία αναφέρονται. (Κοτζαμάνης Β., 2021)

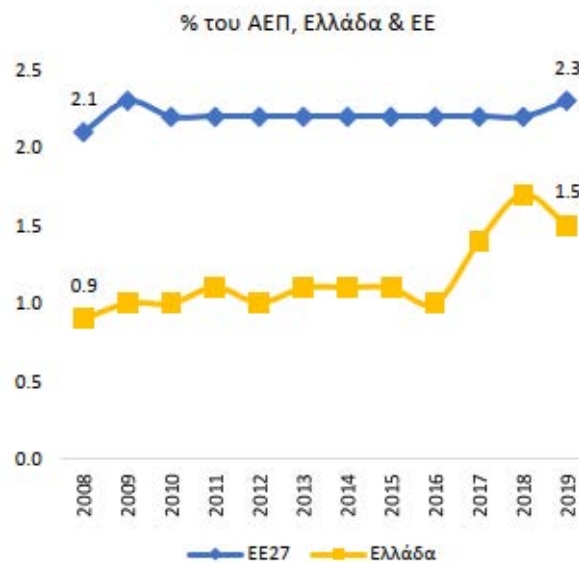
Η εφαρμογή προνοιακής πολιτικής καθίσταται αναγκαία, ως εξής:

- με την αύξηση των δαπανών για την οικογένεια και το παιδί
- εναρμόνιση εργασίας και οικογένειας
- ισότητα των φύλων

Η αύξηση των δαπανών για το παιδί στην Ελλάδα βαραίνει κυρίως την ίδια την οικογένεια, με αποτέλεσμα να καταβάλει μεγάλο ποσό από το οικογενειακό εισόδημα, (π.χ. φροντιστήρια, δραστηριότητες, βιβλία κ.α.). Οι δαπάνες για οικογενειακές πολιτικές στην Ελλάδα βρίσκονται σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο τόσο ως ποσοστό του ΑΕΠ όσο και σε κατά κεφαλήν εισόδημα όπως φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα. (Διάγραμμα 4)

Επίσης στην Ελλάδα οι οικογενειακές παροχές δίδονται με βάση εισοδηματικά κριτήρια σε αντίθεση με την Ευρωπαϊκή Ένωση όπου δίνονται κατά μέσο όρο καθολικά.

Διάγραμμα 4. Δημόσιες δαπάνες για οικογενειακές πολιτικές

Πηγή: Eurostat.

Οι πολιτικές συμφιλίωσης εργασίας και οικογένειας στοχεύουν στο να συρρικνώσουν το κόστος ευκαιρίας, στις εναλλαγές των ρόλων των γονέων λόγω της γυναικείας εργασίας και στο να βοηθήσουν την εργαζόμενη γυναίκα στην απόκτηση παιδιών. Στις χώρες όπου δίδονται οικονομικές και ποιοτικές παροχές αυξάνεται το ποσοστό γονιμότητας και επιτυγχάνεται η συμφιλίωση μεταξύ εργασίας και οικογενειακής ζωής. (Μπαλούρδος Δ., 2020)

Η ισότητα των φύλων είναι ένας στόχος πολιτικής με κομβική σημασία για μια σύγχρονη κοινωνία. Οι προηγμένες κοινωνίες ασπάζονται την ισότητα των φύλων ως ένα κρίσιμο στοιχείο της προσπάθειας προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αποτελεί βασικό παράγοντα για τη διασφάλιση της θέσης εργασίας, ανεξαρτήτως οικογενειακών υποχρεώσεων της εργαζόμενης γυναίκας, πλήρης κοινωνική και ασφαλιστική κάλυψη και τέλος στήριξη της μητρότητας και της πατρότητας με παροχές.

Συμπερασματικά, η εφαρμογή δημόσιων πολιτικών για τη στήριξη της γονιμότητας και της οικογένειας και η εφαρμογή τους με συνέπεια, είναι πολύ πιθανό να βοηθήσει τα ζευγάρια στην απόκτηση παιδιών. Οι εργαζόμενοι γονείς θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ισότιμα ως προς τη διευκόλυνση απόκτησης

οικογένειας και συμφιλίωσης της οικογενειακής και επαγγελματικής τους ζωής, είτε αυτό αφορά τον τομέα απασχόλησης είτε το φύλο. (IOBE, 2022)

4.6 Διαζύγια και επιπτώσεις στο δημογραφικό

Η κρίση του θεσμού του γάμου ξεκινάει από τα τέλη της δεκαετίας του '70 στη βόρεια και δυτική Ευρώπη και από την δεκαετία του '80 στην χώρα μας. (Olah L., 2015)

Η διαζυγιότητα συνιστά ένα δημογραφικό φαινόμενο που αφορά στην ανάλυση της συχνότητας των διαζυγίων καθώς και της κατανομής τους στο χρόνο, ο αδρός δείκτης διαζυγίων αναφέρεται στον αριθμό διαζυγίων σε ένα έτος διαιρούμενο με το μέσο όρο πληθυσμού για το ίδιο έτος και εκφράζεται στον αριθμό ανά 1000 κατοίκους (Κοτζαμάνης Β., 2021).

$$\text{Δείκτης Διαζυγίων} = \frac{\text{Αριθμός Διαζυγίων έτους } X}{\text{Μέσος Πληθυσμός έτους } X} \times 1000$$

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται η αυξητική τάση των διαζυγίων στην Ελλάδα, την χρονική περίοδο 2019 – 2023. Αναφορικά με τον τύπο διαζυγίου, οκτώ στα δέκα διαζύγια που εκδόθηκαν την τελευταία πενταετία είναι συναινετικά. Κατά το 2023, εκδόθηκαν 12.214 συναινετικά (80,8%) και 2.044 κατ' αντιδικία διαζύγια (13,5%).

Πίνακας 8. Διαζύγια κατά τύπο διαζυγίου, για τα έτη 2019 - 2023

	2019		2020		2021		2022		2023	
Διαζύγια	Αριθμός	%	Αριθμός	%	Αριθμός	%	Αριθμός	%	Αριθμός	%
Σύνολο	15.123	100,0	12.962	100,0	13.920	100,0	14.477	100,0	15.114	100,0
Συναινετικά	11.994	79,3	10.646	82,1	11.437	82,2	11.638	80,4	12.214	80,8
Κατ' αντιδικία	2.227	14,7	1.592	12,3	1.624	11,7	1.906	13,2	2.044	13,5

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Αποτέλεσμα των διαζυγίων είναι: η αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών, γεγονός που έχει επιπτώσεις στο θεσμό της οικογένειας και στη ζωή των παιδιών.

Τα διαζύγια συμβάλλουν στην αλλαγή των παραδοσιακών οικογενειακών μοντέλων και στην αποδοχή νέων τρόπων συμβίωσης, καθώς οι άνθρωποι παντρεύονται και κάνουν παιδιά σε μεγαλύτερη ηλικία ή επιλέγουν να μην τεκνοποιήσουν καθόλου μετά το διαζύγιο. (Μπαλούρδος Δ., 2020)

4.7 Ψυχολογικές επιπτώσεις

Οι δημογραφικές αλλαγές δεν επηρεάζουν μόνο την οικονομία και την κοινωνία αλλά αφήνουν ένα δυνατό αποτύπωμα και στην ψυχολογική μας κατάσταση.

Οι σημαντικότερες ψυχολογικές επιπτώσεις είναι οι εξής:

- Το αίσθημα μοναξιάς και απομόνωσης, όπου η γήρανση του πληθυσμού συχνά συνοδεύεται από την απώλεια αγαπημένων προσώπων και την απομάκρυνση των παιδιών, αυτό μπορεί να οδηγήσει σε αισθήματα μοναξιάς και απομόνωσης, ειδικά σε κοινωνίες όπου οι ηλικιωμένοι δεν έχουν επαρκή υποστήριξη.

- Άγχος και αβεβαιότητα, ή αλλαγές στη δημογραφική σύνθεση μπορούν να δημιουργήσουν ένα αίσθημα ανασφάλειας για το μέλλον. Άτομα που είναι σε αναπαραγωγική ηλικία ανησυχούν για την οικονομική στήριξη τους από το κράτος.
- Οι κοινωνικές αλλαγές που δημιουργούνται με τις μεταναστευτικές ροές οδηγούν πολλές φορές σε πολιτισμικές συγκρούσεις και προκαταλήψεις προκαλώντας άγχος και ανησυχία στους ντόπιους πληθυσμούς. Το σύνολο των παραπάνω παραγόντων συμβάλει στην εμφάνιση ή την επιδείνωση ψυχικών διαταραχών, όπως άγχος, κατάθλιψη και απομόνωση. (Gauthier A., 1996)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

Συμπεράσματα - Προτάσεις

Στο πλαίσιο αυτής της διπλωματικής εργασίας επιχειρήθηκε η μελέτη των παραγόντων για την επίδρασή τους στο δημογραφικό πρόβλημα της χώρας. Πιο συγκεκριμένα έγινε αναφορά στα αίτια του δημογραφικού προβλήματος όπως είναι, η συρρίκνωση του πληθυσμού λόγω της υπογεννητικότητας, της γήρανσης του πληθυσμού και της μετανάστευσης. Το φαινόμενο της μείωσης του πληθυσμού και της δημογραφικής γήρανσης είναι ένα από τα πιο σημαντικά ζητήματα που αντιμετωπίζουν σε μεγάλο βαθμό οι ευρωπαϊκές χώρες καθώς και η δική μας.

Η επίδραση του δημογραφικού στο σύνολο της οικονομικής και κοινωνικής ζωής, γίνεται με διάφορους τρόπους και μπορεί να επηρεάσει την προοπτική για βιώσιμη και διαγενεακή ανάπτυξη. Στο γεγονός αυτό συντέλεσαν, η δεκαετής οικονομική κρίση που υποβάθμισε την ευημερία του πληθυσμού, η μείωση των γάμων, η μετανάστευση εξειδικευμένου προσωπικού. Οι εξελίξεις αυτές έχουν σημαντικές επιπτώσεις στη δομή και την εξέλιξη των κοινωνικών θεσμών.

Οι αρνητικές δημογραφικές εξελίξεις έχουν επιπτώσεις στην οικονομία της χώρας όπως, το εργατικό δυναμικό, τις δαπάνες για την υγεία, τις συντάξεις, τις δαπάνες για την άμυνα και την παραγωγικότητα της οικονομίας.

Επισημάνθηκε ο ρόλος της εκπαίδευσης σαν ένας από τους πιο σημαντικούς για την αλλαγή των χαρακτηριστικών του πληθυσμού, ποιοτική δημόσια εκπαίδευση από την προσχολική ηλικία μέχρι και την τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Προκειμένου λοιπόν να αντιμετωπιστεί το δημογραφικό πρόβλημα χρειάζονται πέραν από τις μακροχρόνιες στρατηγικές και σταθερές πολιτικές, οι οργανώσεις των πολιτών να ενδιαφερθούν για διάλογο με τους αρμόδιους φορείς του κράτους, για περισσότερες δράσεις κοινωνικής πολιτικής, με επίκεντρο τη μητρότητα. Θα πρέπει να ιδρυθεί ένας συντονιστικός φορέας, ένα όργανο

κεντρικού σχεδιασμού και ελέγχου της δημογραφικής πολιτικής. Οφείλουμε λοιπόν όλοι να προσπαθήσουμε για να αντιστραφεί αυτή η κατάσταση προς το καλύτερο.

Αυτές οι αλλαγές θα αποτελέσουν τη βάση για μια δυναμική οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, που θα δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες για την ευημερία των πολιτών και των οικογενειών τους επιφέροντας κρατική συνοχή και εθνική ασφάλεια στη χώρα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση:

- Ακαδημία Αθηνών, (2009). Το δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδος – Υπογεννητικότητα και γήρανση του πληθυσμού. Αθήνα
- Αντωνοπούλου Δ., (2007). Στάσεις των γυναικών απέναντι στην επιχειρηματικότητα, Αθήνα ΠΑΣΕΓΕΣ
- Δεδουσόπουλος Α., (2000). «Η πολιτική οικονομία της αγοράς εργασίας»
- Δημαδάμα Ζ., (2008). Οικονομία, Ανάπτυξη, Περιβάλλον: θεωρητικές προσεγγίσεις και πολιτικές της αειφόρου ανάπτυξης. Εκδόσεις Παπαζήση
- Διαμαντόπουλος Δ., (2002). Σύγχρονο λεξικό των βασικών εννοιών του υλικού – τεχνικού – πνευματικού και ηθικού πολιτισμού. Εκδόσεις Πατάκη
- Δρεττάκης Μ., (1996). Δημογραφικές εξελίξεις στην Ελλάδα. Εκδόσεις ΙΑΔΗΠ
- Ελληνική Εταιρία Δημογραφικών Μελετών, (1985). Η δημογραφική κρίση στην Ελλάδα, Εθνικές, Οικονομικές και Κοινωνικές Επιπτώσεις. Εκδόσεις ΕΔΗΜ
- Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία (ΕΛΣΤΑΤ, 2024)
- Έμκε - Πουλοπούλου Η., (1983). «Δημογραφική Γήρανση στην Ελλάδα» Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών
- Έμκε - Πουλοπούλου Η., (1994). Το Δημογραφικό, Αθήνα. Εκδόσεις ΕΛΛΗΝ
- ΕΣΥΕ (2024). Στατιστική Επετηρίδα Ελλάδος – www.statistics.gr
- Ζουμπουλάκης Μ., (2002). Το κοινωνικό κράτος στους Βρετανούς κλασικούς, ΣΠΟΥΔΑΙ, Τόμος 52, Τεύχος 4^ο, Πανεπιστήμιο Πειραιώς
- Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών (ΙΟΒΕ, 2022)
- Καμινιώτη Ο., (1996). «Οι κοινωνικές επιπτώσεις της ανεργίας»
- Κανελλόπουλος Κ., (1995). Εσωτερική Μετανάστευση. Εκδόσεις Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, Αθήνα

- Κεφάλας Χ., (2008). Η αρχή της ίσης μεταχείρισης γυναικών και ανδρών στη σχέση εργασίας, Αθήνα Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Κορλίρας Π., (1999). «Θεωρία ανεργίας και πληθωρισμού»
- Κοτζαμάνης Β., (2000). Οι δημογραφικές εξελίξεις κατά την μεταπολεμική περίοδο στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και στην Ελλάδα. Εκδόσεις Ε.Κ.Κ.Ε
- Κοτζαμάνης Β., (2012). Η αύξηση των γεννήσεων και της γεννητικότητας στη Ελλάδα (1999 – 2009), ΕΔΚΑ, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας
- Κοτζαμάνης Β., (2021). Δημογραφικές εξελίξεις και προκλήσεις. Εκδόσεις ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ
- Κουρέα - Κρεμαστινού Τ., (2007). Δημόσια Υγεία. Θεωρία – Πράξη – Πολιτικές, Αθήνα (Τεχνόγραμμα)
- Κυριαζή – Άλλισον Ε., (2007). Εσωτερική Μετανάστευση και Μεταπολεμική Αθήνα: η διερεύνηση μιας σχέσης. Έκθεση αποτελεσμάτων, Ε.Κ.Κ.Ε
- Κυριαζή Ν., (1992). Αναπαραγωγή του Πληθυσμού, Αθήνα. Εκδόσεις Gutenberg
- Κυριόπουλος Γ., (1998). Οικονομικές Επιπτώσεις της Γήρανσης του Πληθυσμού στον Υγειονομικό Τομέα, στο: βιολογικά αίτια της γήρανσης και τα προβλήματα της τρίτης ηλικίας, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα
- Λαμπριανίδης Λ., (2012). Οικονομική Γεωγραφία Στοιχεία Θεωρίας και εμπειρικά παραδείγματα. Εκδόσεις Πατάκη
- Λευκή Βίβλος ΕΕ, (1999). ΥΠΕΘΑ
- Λυμπεράκη Α. & Τήνιος Π., (2012). Κρίση, Ανεργία και τα Οικονομικά της Οικογένειας. Ημερίδα ΤτΕ για την αγορά εργασίας. Διαθέσιμο στο www.bankofgreece.gr
- Μαρούκης Θ., (2009). «Άτυπη οικιακή εργασία και μετανάστευση: Ευκαιρία προς μια διαφορετική θεώρηση της αγοράς εργασίας», Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη, Διόνικος,
- Μουσούρου Λ., (2005). Οικογένεια και Οικογενειακή Πολιτική. Εκδόσεις Gutenberg
- Μπαλούρδος Δ., (2020). Έλλειμμα γεννήσεων και πολιτικές για την οικογένεια στην Ελλάδα. Ε.Κ.Κ.Ε
- Ντυκέν, Μ.-Ν. και Κακλαμάνη, Σ., (2009). Οι χωρικές διαφοροποιήσεις των σύγχρονων μορφών κινητικότητας στην ύπαιθρο χώρα. Στο: Β. Κοτζαμάνης (επιμ.), Η δημογραφική πρόκληση: γεγονότα και διακυβεύματα. Βόλος: Πανεπιστημιακές. Εκδόσεις Θεσσαλίας, 209–231.

- Παπαγιαννοπούλου Μ., & Παπαρούνη Ρ., (2005). Οι εθνικές πολιτικές για την ισότητα των δύο φύλων στην απασχόληση, Αθήνα: ΚΕΘΙ
- Παπαδόπουλο Α., (2004), Η ανάπτυξη σε μια πολυλειτουργική ύπαιθρο. Εκδόσεις Gutenberg
- Πετράκης Γ., (1993). «Η ανεργία μετατρέπει της κοινωνικές σχέσεις»
- Πολύζος Γ., (1979). Διαδικασία αστικοποίησης στην Ελλάδα 1920 – 1940. Ε.Μ.Π, Αθήνα
- Πουλοπούλου – Έμκε Η., (1999). Έλληνες Ηλικιωμένοι Πολίτες, Παρελθόν Παρόν Μέλλον. Αθήνα
- Ραφία Α., (1987). «Η ανεργία είναι γένους θηλυκού»
- Ρόμπολης Σ., Μπέτσης Β., (2013). Εισήγηση στο Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ με τίτλο «Κοινωνική Ασφάλιση και οι επιπτώσεις της γήρανσης του πληθυσμού στο ασφαλιστικό σύστημα της Ελλάδος»
- Σιάμπος Γ., (1993). Δημογραφία, Αθήνα (Το Οικονομικό)
- Τζαβάρας Γ., (2005). Η απαξίωση των Αξιών. Εκδόσεις Ίνδικτος
- Τήνιος Π., (2015). Γήρανση του πληθυσμού και ασφαλιστική οικονομία, Αγορά εργασίας και ηλικιωμένοι
- Τήνιος Π., (2017). Συντάξεις, Σειρά 'Μικρές Εισαγωγές', Εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα.
- Τομαρά – Σιδέρη Μ., (1998). Ιστορική Δημογραφία. Εκδόσεις Παπαζήση
- Τραγάκη Α., Μπάγκαβος Χ., Ντούνας Δ., (2015). Περί δημογραφίας και Πληθυσμιακών Εξελίξεων. Κάλλιπος «Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα»
- Τσαούσης Γ., (1997). Κοινωνική Δημογραφία. Εκδόσεις Gutenberg
- Τσίμπος Κ., (2008). Εισαγωγή στην πληθυσμιακή Γεωγραφία. Εκδόσεις Σταμούλη Α.Ε.
- Υφαντόπουλος Ι., (2000). Δημογραφικές Τάσεις και Κοινωνικο - οικονομικές Επιπτώσεις. Σύνεδρον, Αθήνα
- Υφαντόπουλος Ι., Μπαλούρδος Δ., Νικολόπουλος Κ., (2009). Οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις του Κράτους Πρόνοιας. Εκδόσεις Gutenberg
- Φαρσεδάκης Ι., (1990). Η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως της μέρες μας. Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα

Νομοθεσία:

- Σύνταγμα της Ελλάδος: Άρθρο 4 παράγραφος 6 & 2 (1) «Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα».

Ξενόγλωσση:

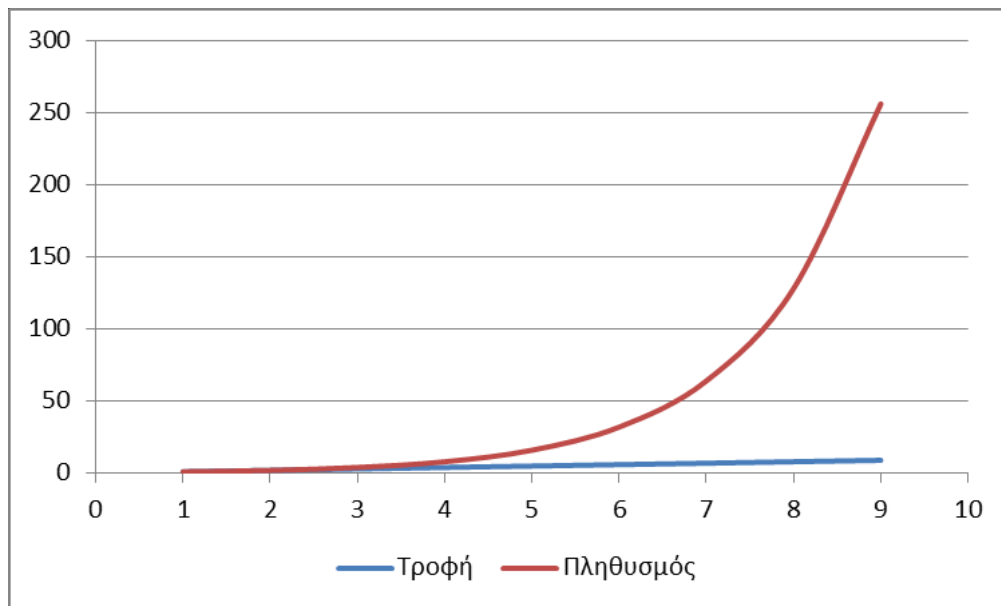
- Bergson A., (1938). "A Reformulation of Certain Aspects of welfare Economics"
- Bourgeois - Pichat J., (1951). Revue de l' Institut International de Statistique / Review of the International Statistical Institute, Vol. 19, No. 1 p.p. 13-27
- Brandy D., (2003). Rethinking the sociological measurement of poverty. Social Forces 81(3), 715-751. <http://jstor.org/stable/3598174>
- Brezis E.S., Young W., (2003), The new views on demographic transition: a reassessment of Malthus's and Marx's approach to population, p.27
- Cardy R. & Servarajan T., (2006). Assessing ethical behavior: The impact of outcomes on judgment bias, journal of Managerial Psychology, 21 (1), 52-72
- Charbit, Y. (2011) The Classical Foundations of Population Thought: From Plato to Quesnay, Springer, Science +Business Media B.V.
- Coale A. J., (1984), The Demographic Transition
- Davis, Kingsley. (1963). "The theory of change and response in modern demographic history." *Population Index* 29 (October): 345–66.
- Delmar F.& Holmquist C., (2004). Women entrepreneurship : Issues and policies OECD
- Demeny P., (1972). «Early Fertility Decline in Austria-Hungary: A Lesson in Demographic Transition», Glass D., Revelle R. (επιμ.), Population and Social Change, London, Frances Pinter.
- Esping-Andersen G., (2006). Γιατί χρειαζόμαστε ένα νέο κοινωνικό κράτος. Εκδόσεις Διόνικος
- Eurostat (2021) Green paper on ageing – Public consultation Synopsis report
- Gauthier A. H., (1996). The state and the Family. A comparative analysis of families policies in industrialized countries, Clarendon Press. Oxford

- Giddens A., (2006). Κοινωνιολογία (5η έκδ.). Cambridge: Polity Press
- Hansson L., (2011) Towards a Definition of the family? www.familyplatform.eu
- Hauser, P. M., and Duncan, O. D. (Eds.) (1959), The Study of Population: An Inventory and Appraisal, Chicago: University of Chicago Press
- Hosmer L.T., (1994). Strategic planning as if ethics mattered. Strategic Management. Journal, 15, 17-34
- John Graunt, Natural and Political Observations Made upon the Bills of Mortality (published 1662)
- Lalande A., (1955). Λεξικό της φιλοσοφίας, Αθήνα. Εκδόσεις Πάπυρος
- Marchais I., (2024). Declining birth rate in Europe. Addressing the demographic emergency. Paris
- Moreau, J. (1949) "Les théories démographiques dans l' Antiquité grecque" Population, 4e année, No 4, pp. 597-614.
- Nicholas F., Gerard E., Military Ethics Guidelines for Peace and War Routledge & Kegan Paul, Boston and London, 1986 p.p. 47-48
- Notestein, Frank W., (1945). "Population — The Long View," in Theodore W. Schultz, Ed., *Food for the World*. Chicago: University of Chicago Press.
- Oláh L., (2015). Changing families in the European Union: Trends and policy implication
- Pareto V., (1909). Manuel d' economie politique V. Girard and E. Briere, Paris
- Pressat R. (1975). Κοινωνική Δημογραφία, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
- Rifkin J., (1994). «The end of work.
- Samuelson N., (1975). Οικονομική, Εκδόσεις: Παπαζήση, Αθήνα
- Sauvy A., (1963). Le vieillissement démographiques, Revue Internationale des sciences sociales, XV
- Solow R., (1973). «The Labor Market as a Social Institution».
- Sprengler, J. (1998). History of Population Theories in The Economics of Population: Classic Writings, ed. Julian L. Simon, Transaction Publishers, USA.
- Thomas R. Malthus (1798). "An Essay on the Principle of Population," Chapter 1., p.13 in Oxford World's Classics reprint

- Thomas R. Malthus "An Essay on the Principle of Population," The 1803 Edition, Έκδοση: Yale University Press
- Thompson, Warren S (1929). "Population". American Journal of Sociology. 34 (6): 959–75. Doi:10.1086/214874. S2CID 222441259. After the next World War, we will see Germany lose more women and children and soon start again from a developing stage.
- Weeks, J. (2002) Population, An Introduction to Concept and Issues, eighth edition, Wadsworth Publishing Co.

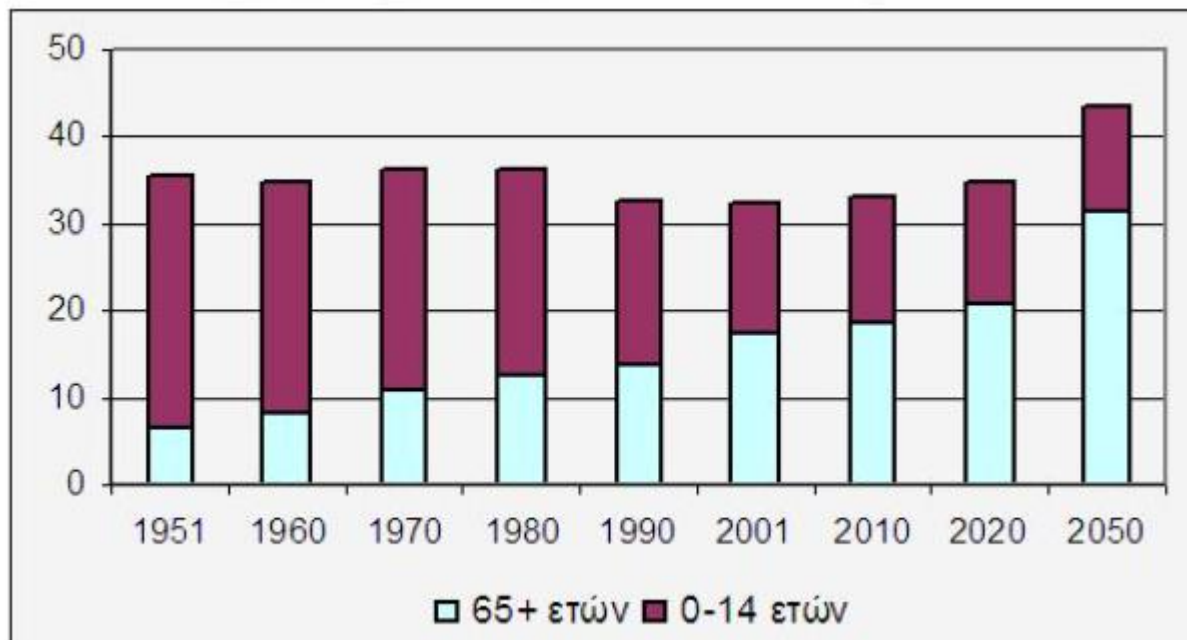
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Διάγραμμα 1

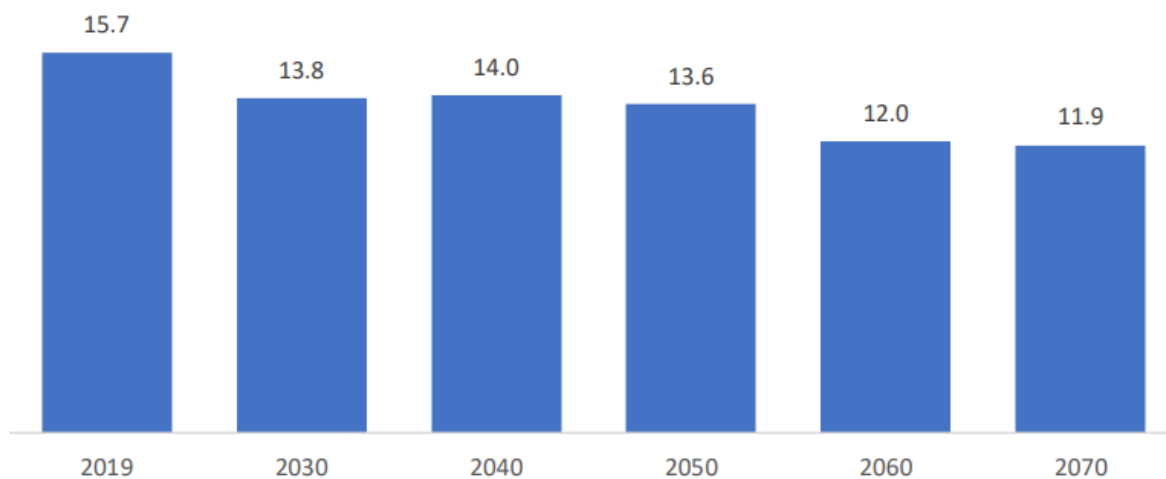
Πηγή: η θεωρία πληθυσμού του Malthus

Διάγραμμα 2

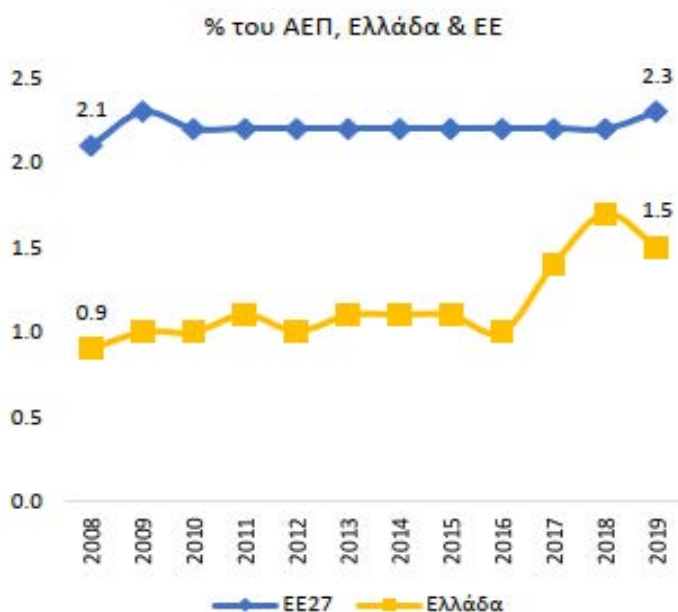
Πηγή: ΕΣΥΕ

Διάγραμμα 3. Εκτιμώμενη δημόσια δαπάνη για συντάξεις, ως % του ΑΕΠ

Πηγή: ΙΟΒΕ, 2022

Διάγραμμα 4. Δημόσιες δαπάνες για οικογενειακές πολιτικές

Πηγή: Eurostat.

Πίνακας 1. Γεννήσεις και Θάνατοι τα έτη 1932 - 2023

	ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ	ΘΑΝΑΤΟΙ	ΦΥΣΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ
1932	185523	117593	67930
1940	179500	93830	85670
1960	157239	60563	96676
1965	151448	67269	84179
1970	144928	74009	70919
1975	142273	80077	62196
1980	148134	87282	60852
1985	116481	92886	23595
1990	102229	94152	8077
1995	101495	100158	1337
2000	103274	105170	-1896
2005	107545	105091	2454
2010	114766	109084	5682
2015	91847	121183	-29336
2016	92898	118788	-25890
2017	88553	124495	-35942
2018	86440	120291	-33851
2019	83756	124954	-41198
2020	86764	131025	-46261
2021	85346	143904*	-58558
2022	76095	140801	-64706
2023	71455	128101	-56646

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 01/10/2024

Πίνακας 2. Το μορφωτικό επίπεδο των πολύτεκνων γονέων

Επίπεδο Εκπαίδευσης	Ποσοστό %
Και οι δύο γονείς αγράμματοι	8,7
Ο ένας τουλάχιστο έχει απολυτήριο στοιχειώδους εκπαίδευσης	65,4
Ο ένας τουλάχιστο έχει απολυτήριο μέσης εκπαίδευσης	17,1
Ο ένας τουλάχιστο έχει πτυχίο ανώτερης σχολής	8,8

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων της ΕΣΥΕ, απογραφή 2011

**Πίνακας 3. Ποσοστά απασχολούμενων ανά ηλικιακή ομάδα και φύλο στην Ελλάδα
(1991 - 2021)**

ΗΛΙΚΙΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ			ΓΥΝΑΙΚΕΣ		
	ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ			ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΕΣ		
	1991	2011	2021	1991	2011	2021
15-19	61,2%	31,7%	49%	35,4%	24,9%	58%
20-24	85,7%	62,5%	72%	46,9%	52,4%	74%
25-29	92,7%	77,8%	76%	47,2%	58,8%	79%
30-34	94,3%	82,0%	87%	45,7%	59,0%	84%
35-39	93,6%	81,9%	89%	39,0%	59,0%	85%
40-44	90,9%	79,9%	90%	31,9%	54,8%	87%
45-49	83,3%	73,2%	90%	25,2%	43,5%	88%
50-54	67,5%	59,5%	89%	16,7%	28,6%	87%
55-59	41,4%	29,8%	87%	10,1%	13,5%	87%
60-64	17,8%	8,8%	83%	3,9%	3,2%	85%

Πηγή: στοιχεία από ΕΣΥΕ και ιδία επεξεργασία

Πίνακας 4. Απασχολούμενοι, άνεργοι, άτομα εκτός εργατικού δυναμικού και ποσοστό ανεργίας για το μήνα Σεπτέμβριο 2019 - 2024

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ						
	2019	2020	2021	2022	2023	2024
ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ	3.900.904	3.866.224	4.056.310	4.162.090	4.196.607	4.262.924
ΑΝΕΡΓΟΙ	821.215	802.650	625.905	585.990	503.553	437.648
ΑΤΟΜΑ ΕΚΤΟΣ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ	3.199.184	3.219.417	3.174.803	3.075.866	3.087.931	3.070.957
ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΕΡΓΙΑΣ	17,4%	17,2%	13,4%	12,3%	10,7%	9,3%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Πίνακας 5. Ποσοστό ανεργίας (%) κατά φύλο, Οκτώβριος 2019 – 2024

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ						
Φύλο	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Άνδρες	14,1	14,2	9,8	8,8	8,5	8,2
Γυναίκες	21,3	21,1	18,0	15,8	13,6	11,9
Σύνολο	17,3	17,3	13,4	11,9	10,8	9,8

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

**ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Συνολική χρηματοδότηση για δαπάνες υγείας (ως ποσοστό του ΑΕΠ)
για τα έτη 2018-2022**

Έτη	Δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ
2018	8,12%
2019	8,20%
2020	9,52%
2021	9,18%
2022	8,50%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Πίνακας 7. Δείκτης ηλικιακής εξάρτησης

Ιστορικές – προβλεβλημένες τιμές 1950-2080						
	1950	1960	1990	2020	2050	2080
Ελλάδα	12,4%	12,2%	22,9%	37,8%	75,0%	79,7%
OECD	13,9%	15,5%	20,6%	31,2%	53,4%	60,8%

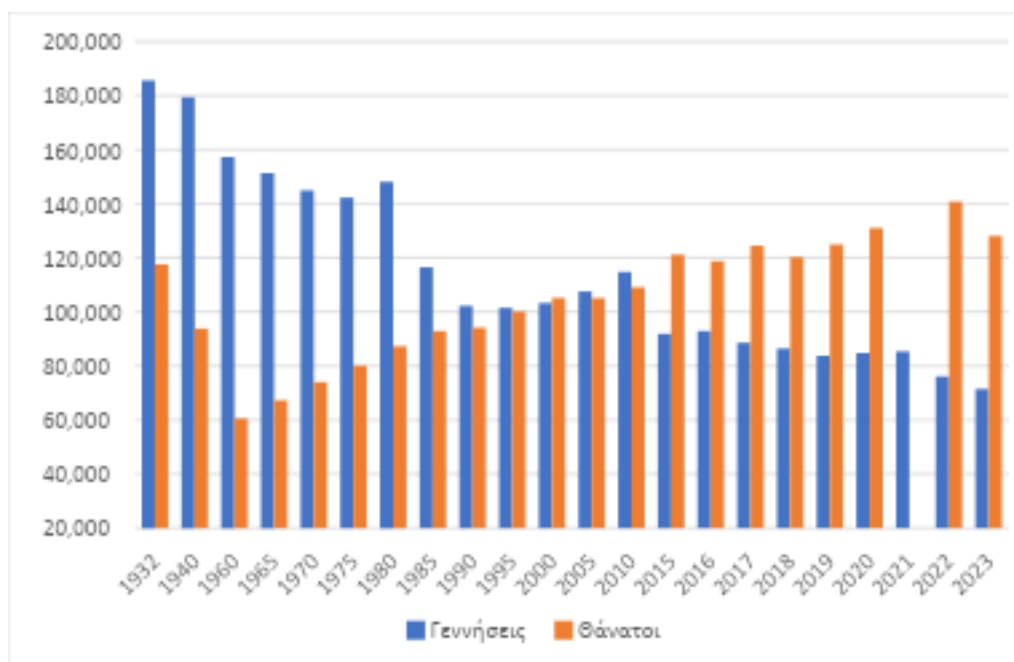
Πηγή: Eurostat

Πίνακας 8. Διαζύγια κατά τύπο διαζυγίου, για τα έτη 2019 - 2023

Διαζύγια	2019		2020		2021		2022		2023	
	Αριθμός	%	Αριθμός	%	Αριθμός	%	Αριθμός	%	Αριθμός	%
Σύνολο	15.123	100,0	12.962	100,0	13.920	100,0	14.477	100,0	15.114	100,0
Συναινετικά	11.994	79,3	10.646	82,1	11.437	82,2	11.638	80,4	12.214	80,8
Κατ' αντιδικία	2.227	14,7	1.592	12,3	1.624	11,7	1.906	13,2	2.044	13,5

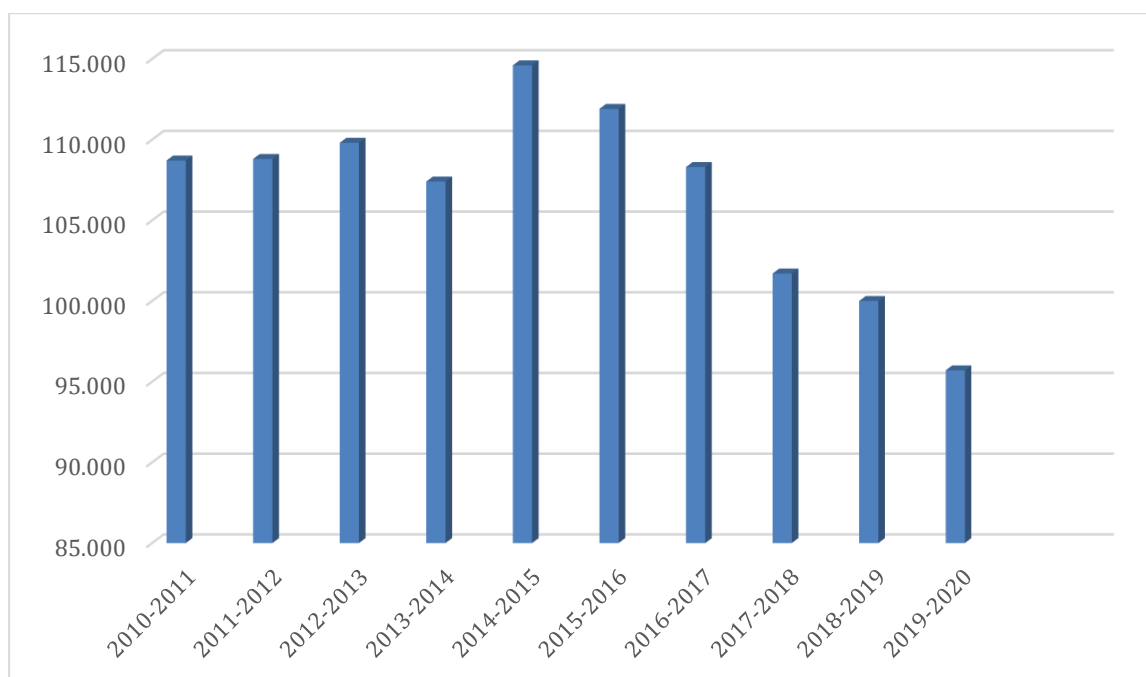
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Γράφημα 1. Γεννήσεις και θάνατοι τα έτη 1932 – 2023

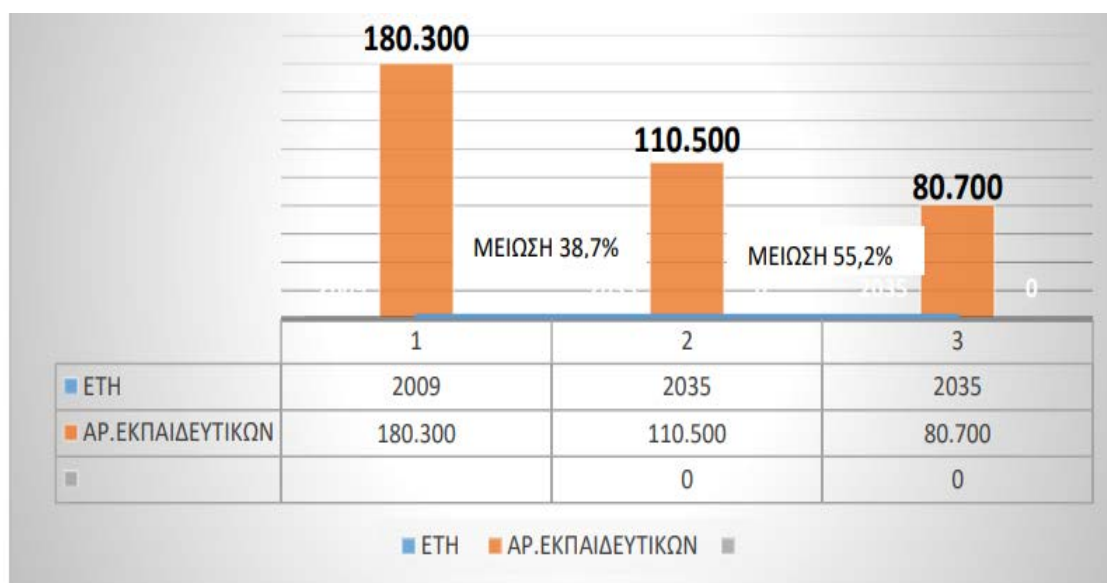
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 01/10/2024 και Ιδία επεξεργασία

Γράφημα 2. Μαθητές δημοτικού σχολείου α' τάξης

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Γράφημα 3. Αριθμός Εκπαιδευτικών

Πηγή: Εκτιμήσεις ΙΟΒΕ

